

Eraldatud haridus – eraldatud kodanikud?

Võrdne õigused ja
võrdne kohtlemine

Laura Kirss

Tartu 2010

POLIITIKAUURINGUTE KESKUS

CENTER FOR POLICY STUDIES

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS
Estonia pst. 5a, 10143 Tallinn, Eesti
Tel. 640 9000, fax 640 9001
e-mail: praxis@praxis.ee
<http://www.praxis.ee>

Poliitikauuringute Keskus PRAXIS on esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus (*think tank*) Eestis, mille eesmärgiks on toetada analüüsile, uuringutele ning osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Suured tänud uuringu valmimisele kaasaaitamise eest kõikidele koolidele, õpilastele ning õpetajatele. Tänu teile sai käesolev uuring teoks. Aitäh ka kõigile abilistele, kelle toel uuringu andmete kogumine võimalikuks sai. Tänuõnad kuuluvad veel ka uuringu rahastajale Hariduspoliitika Keskuste Võrgustikule (NEPC) ning selle uuringu juhtkomiteele.

Sisukord

1	Sissejuhatus	6
2	Uuringu metoodika	7
3	Eesti ja vene õppekeelega koolid Eestis	9
4	Uuringu tulemused.....	14
4.1	Eri õppekeelega koolid Eestis: maine	14
4.2	Keel, staatus ja võimused ühiskonnas.....	17
4.3	Kodanikuväärtused ja hoiakud.....	20
4.4	Nägemused eri õppekeelega koolide eksisteerimise osas.....	26
5	Kokkuvõtte ja soovitused.....	31
6	Kasutatud kirjandus.....	35
7	Lisad.....	36

Lühikokkuvõte

Käesolev uuring oli osa Hariduspoliitika Keskuse Võrgustiku (Network of Education Policy Centers) poolt 8 riigis läbi viidud rahvusvahelisest võrdlusuuringust „Eraldatud haridus – eraldatud kodanikud?“ („Divided education – Divided Citizens?“). Uuringu keskmes oli küsimus eraldatud hariduse (eraldi koolid eri rahvusest või keeletaustaga õpilastele) mõju õpilaste hoiakutele ning vaadetele. Lisaks analüüsiti haridussüsteemi segregeerituse vähendamise võimalusi.

1 Sissejuhatus

Käesolev uuringuraport valmis Hariduspoliitika Keskuste Võrgustiku (Network of Education Policy Centers¹ e. NEPC) poolt 8 riigis läbi viidud rahvusvahelise võrdlusuuringu „Eraldatud haridus – eraldatud kodanikud?“ („Divided Education – Divided Citizens?“) raames. Lisaks Eestile osalesid uuringus veel Läti, Slovakkia, Bosnia ja Hertsegoviina, Kasahstan, Kosovo, Rumeenia ning Tadžikistan².

Haridusliku segregeerimise üks vorme – eraldatud haridus (ingl k *separate schooling*) – on omane paljudele haridussüsteemidele. Eraldatud hariduse mõistet kasutatakse haridussüsteemide kirjeldamiseks, viidates sellele, mil määral erineva taustaga (rahvus, sugu, sotsiaalmajanduslik staatus jne) õpilaste haridustee kulgeb eraldi koolides või gruppides ühe kooli piires. Eraldatud hariduse nähtus võib toimida riigis ühtse haridussüsteemi sees (üks õppekava ja koolikorraldus kõikidel koolidel) või ka eri haridussüsteemidena ühe riigi piires. Kuigi eraldatud haridus võib olla õpilaste või nende vanemate vabatahtlik valik, on kohati siiski tegemist sotsiaalse keskkonna ja riigi poliitika poolt ettemääratud valikuga, mõjutades pikemas perspektiivis õpilaste õpitulemuste segregeerumist. Õpitulemuste erisus aga võib mõjutada omakorda õpilaste tulevasi karjäärivõimalusi ning tekitada ebavõrdsust nt kõrgharidusele ligipääsu osas.

Antud uuring keskendus keele või rahvuse põhiselt eraldatud haridussüsteemidele ning sellele, millist mõju eraldatud haridussüsteemid omavad selle liikmetele. Võrreldes eri õppekeelega koolide õpilaste hinnanguid erinevates demokraatliku kodakondsuse aspektides (nt demokraatlik osalus, sugupoolt võrdõiguslikkus jne), on võimalik esile tuua, mil määral eraldatud hariduse andmine mõjutab erinevate hoiakute ning arvamustega õpilaste kujunemist ehk mil määral eraldatud haridus taastoodab ühiskondlikku sidusust või hoopis lõhestatust. Eestis on vaatluse all eesti ja vene õppekeelega koolid, nende õpilased ja õpetajad. Lisaks eraldatud hariduse mõjudele analüüsiti ka haridussüsteemide segregeerituse vähendamise võimalusi. Desegregeerimine, mida vähemused sageli ise ei poolda, on oluline ühtse kodanikukultuuri ja ühiskondliku sidususe kujunemise aspektist.

---

¹ <http://www.edupolicy.net/>

² Rahvusvahelise võrdlusuuringu raportit vaata:

<http://www.edupolicy.net/images/doc/dedc/dedcinternationalreportpdf.pdf>

2 Uuringu metoodika

Käesoleva uuringu analüütiline raamistik pärineb Amirilt ja Sharanilt (Amir & Sharan, 1984), kelle lähenemist kohandati veidi vastavalt selle uuringu vajadustele. Koolihariduse segregeeritust vaadeldakse läbi nelja tegurite grupi:

- **struktuurse tegurid:** koolide õiguslik staatus, koolide rahastamine, avalikkuse hoiakud eraldatud haridussüsteemide eksisteerimise kohta;
- **käitumuslikud tegurid:** õpetajate-õpilaste suhted, keel ja sotsiaalne staatus ühiskonnas, võimusuhted;
- **eesmärkide ja väärtusega seotud tegurid:** ajalookäsitlused, tulevikuootused, kodanikuväärtused;
- **afektiivsed tegurid:** suhtumine segregatsiooni ning selle ületamise võimalikkusesse.

Nende tegurite analüüs aitab luua ülevaate haridusliku segregeerituse ulatusest ning hinnata, millised võimalused on haridussüsteemi segregeerituse vähendamiseks ning mis segregeerituse vähendamist takistavad.

Käesolev uuring viidi läbi 2008. aasta lõpul ja 2009. aasta alguses ning see hõlmas kolme etappi:

a) ülevaade Eesti riigi poliitikatest ning praktikatest eraldatud hariduse teemadel

Uuringu selle osa eesmärgiks oli taustaülevaate koostamine eri õppekeelega koolidest Eestis. Selleks analüüsiti Eesti koole puudutavaid olemasolevaid dokumente ning andmeid. Vaatluse all olid erinevad õigusaktid ja poliitikadokumendid, varasemad valdkondlikud uuringud ja avaldatud artiklid ning olemasolev statistika.

b) intervjuud poliitikakujundajatega ning fookusgrupid 9. klasside õpilastega;

Selle uuringuosa eesmärgiks oli nii täiendava taustainformatsiooni kogumine kui ka ankeetküsitluse ettevalmistamine. Ekspertintervjuud viidi läbi kahe Haridus- ja Teadusministeeriumi ametnikuga, kelle töö on seotud eri õppekeelega koolide korraldusega. Fookusgrupid viidi läbi Tartus ühes eesti õppekeelega gümnaasiumis (1) ning ühes Tallinna vene õppekeelega gümnaasiumis (1).

c) ankeetküsitlus 9. klasside õpilaste ja nende õpetajate seas.

Ankeetküsitlus viidi läbi üle Eesti eesti ja vene õppekeelega koolides³. Uuringu eesmärgiks seati 400 eesti ja 400 vene õppekeelega kooli 9. klasside õpilase ning nende õpetajate küsitlemine. Igast valimisse sattunud koolist küsitleti ühte klassi. Koolide valim koostati eraldi vene ja eesti õppekeelega koolide jaoks, võttes arvesse

---

³ Kakskeelsed koolid jäeti valimist välja, kuna uuringu eesmärgiks oli kõrvutada puhtalt ühe ja teise õppekeelega koolide õpilaste ning õpetajate hinnanguid.

õpilaste proportsionaalset jagunemist maakondade ning maa- ja linnaasulate vahel⁴. Igasse kategooriasse sattunud koolide seast valiti küsitlusse kaasatud koolid välja juhuslikkuse alusel. Küsitlus viidi läbi küsitlejate abiga, kes valmisse sattunud koole külastasid ning õpilastel ja õpetajatel ankeetid kohapeal ära lasid täita. Mõned koolid, kus kokkulepitud ajal ankeetide täitmine siiski võimalikuks ei osutunud, saatsid täidetud ankeetid postiga.

---

⁴ Mõlema õppekeele lõikes moodustati õpilaste klastrid maakond-asula lõikes (nt Harjumaa - linn; Harjumaa - maa-asula jne).

3 Eesti ja vene õppekeelega koolid Eestis

Vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele (PGS) on lapsevanemate jaoks Eestis kooli valik vaba. Lapsevanemad võivad oma koolikohustusliku lapse jaoks valida mistahes kooli, kui koolis on vabu kohti. Seega on lapsevanemal õigus valida oma lapsele sobiva õppekeelega kool, kui piirkonnas on olemas erineva õppekeelega koolid. Kool on kohustatud tagama õppimisvõimalused oma teeninduspiirkonna⁵ õpilastele. Kooli vastuvõtmise otsustab koolijuht, lähtudes kooli vastuvõtu korrast.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on Eestis lubatud eraldi koole luua ainult erivajadustega lastele ning tervisehäiretega lastele. Vähemusrahvustest õpilastele eraldi koolide loomine ei ole Eestis seadusega lubatud. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus lubab aga valida koolidel eri õppekeelte vahel. Nii võib põhikooli tasemel kooli või üksikute klasside õppekeeleks⁶ olla mistahes keel – selle otsustab munitsipaalkoolides kohalik omavalitsus ning riigikoolides haridus- ja teadusminister. Gümnaasiumides on vastavalt seadusele õppekeeleks eesti keel⁷, lubatud on ka mõnes teises keeles õppe läbiviimine, kui selleks on andnud eraldi loa Vabariigi Valitsus. Eestis kehtib eri õppekeelega koolidele üks ja sama riiklik õppekava.

Koolid arvudes

Üldhariduskoolid jagunevad Eestis õppekeele osas kolmeks: on eesti õppekeelega koolid, muu õppekeelega koolid (vene, inglise) ning kakskeelsed koolid (eesti-vene, eesti-inglise, eesti-soome). Tabel 1 annab ülevaate viimase kümne aasta eri õppekeelega koolidest Eestis.

Tabel 1. Eri õppekeelega üldhariduskoolid Eestis 1998-2008

	eesti	vene	inglise	eesti/vene	eesti/inglise	eesti/soome	KOKKU
1998	594	110		18			722
1999	586	104		16			706
2000	566	100		19			685
2001	542	93		19			654
2002	526	89		21			636
2003	519	85		21			625
2004	502	80	1	19	1		603
2005	493	78	2	23	1	1	598
2006	485	74	2	22	1	1	585
2007	479	67	2	23	1	1	573
2008	473	62	2	27	1	1	566

Allikas: Eesti Statistikaamet, Haridus- ja Teadusministeerium

⁵ Kooli teeninduspiirkond on piirkond, mille kinnitab kohalik omavalitsus ning milles elavatele koolikohustuslikele lastele peab kool tagama õppimisvõimalused (PGS).

⁶ Kooli või klassi õppekeeleks loetakse keel, milles toimuv õpe moodustab vähemalt 60 protsenti õppekava mahust (PGS).

⁷ Alates 2007. aastast algas muu vene õppekeelega gümnaasiumides üleminek osalisele eestikeelsele aineõppele eesti kirjandusega 10. klasside õpilastele. Üleminek toimub järk-järgult, igal aastal lisandub 10. klassis õppimist alustavate õpilaste õppekavasse üks kõigile kohustuslik eestikeelne kursus.

Kuni 2003. aastani ei leidunud Eesti ühtegi muu õppekeelega kooli, mille õppekeeleks ei oleks olnud vene keel. 2004. aastal lisandus muu õppekeelega koolide hulka inglise õppekeelega kool. Alates 2005. aastast on Eestis kaks inglise õppekeelega kooli. Nagu allolevalt tabelilt näha, on muu õppekeelega koolid Eestis põhiliselt venekeelsed õppeasutused. Inglisekeelsed koolid omavad Eestis marginaalset rolli.

Õpilaste arvu vähenemise tõttu on Eestis üldhariduskoolide arv viimasel kümnel aastal oluliselt vähenenud: koolide koguarv on kahanenud 156 võrra (21,6%), eesti õppekeelega koole on vähemaks jäänud 121 võrra (20,4%) ning vene õppekeelega koole 48 võrra (43,6%). Koolide arvu üldise ning vene õppekeelega koolide proportsionaalselt suure vähenemise taustal on Eestis üha kasvanud kakskeelsete koolide arv. Kui 1998. aastal oli Eestis ainult 18 eesti-vene õppekeelega kooli, siis 2008. aastaks oli neid 27. Lisaks on viimastel aastatel tekkinud ka eesti-inglise ning eesti-soome õppekeelega kool. Siiski on kakskeelsed koolid peamiselt eesti-vene õppekeelega koolid, mille kasvule on oluliselt kaasa aidanud keelekümblusmetoodika populaarsuse oluline kasv vene õppekeelega koolide seas.

Uuringu lisa (Tabel 3) annab ülevaate õpilaste arvudest õppekeelte lõikes aastatel 1998-2007. Kui kogu päevaõppes õppivate õpilaste arv on sel perioodil vähenenud ligi 30% (217,5 tuhandelt 155 tuhandele), siis muus õppekeeles õppivate õpilaste arv on vähenenud oluliselt enam – pea poole võrra (63,7 tuhandelt 30,7 tuhandele). Üha enam suunduvad muu emakeelega õpilased õppima eesti õppekeelega koolidesse ning osalevad keelekümblusprogrammides. See on ka üheks põhjuseks, miks vene õppekeelega koolide arv on oluliselt vähenenud. Teise põhjusena mõjutab venekeeles õppijate arvu demograafia – statistika näitab, et Eesti rahvastikus on eestlaste osakaal nooremates vanusegruppides suurenemas (eestlaste osakaal on tõusnud üle 70%) (Lauristin, & Vihalemm, 2008). Tabel 2 annab ülevaate eesti õppekeele õpilaste osatähtsusest üldhariduse päevaõppes aastatel 1998-2007. Terves Eestis on eesti õppekeele osatähtsus kasvanud 70 protsendilt 80 protsendile, Tallinnas on see kasvanud 54 protsendilt 67 protsendile ning Ida-Virumaal 17 protsendilt 28 protsendile. Siiski omandas 2007. aastal kõigest Eesti õpilastest viiendik õpilasi (enam kui 30 tuhat) haridust vene keeles.

Tabel 2. Eesti õppekeele õpilaste osatähtsus üldhariduse päevaõppes

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kogu Eesti	70,7	71,7	72,8	73,8	74,9	75,9	76,9	78,3	79,6	80,1
Tallinn	54	55,3	56,8	58,3	59,5	61,1	62,8	64,9	66,3	66,7
Ida-Viru maakond	17,1	17,7	18,9	19,6	20,5	21,4	22,5	24,9	26,9	28

Allikas: Eesti Statistikaamet

Mitte-eesti õpilaste eesti õppekeelega koolide üha suuremat eelistamist näitavad ka Haridus- ja Teadusministeeriumi andmed: kui 2005. aastal õppis muu emakeelega õpilasi eesti õppekeelega koolis 15%, siis 2006. aastaks oli see kasvanud 17%. 2013. aastaks ennustatakse selle osakaalu tõusu 20 protsendile (Haridus- ja Teadusministeerium).

Eelnevast ülevaatest selgub, et vene õppekeeles õppivate õpilaste ning koolide osatähtsus on Eestis viimase 10 aasta jooksul selgelt vähenenud. Ka tuleviku osas prognoositakse veelgi veneõppekeele osatähtsuse langust: 2013. aastaks ennustatakse vene õppekeeles õppivate õpilaste arvu veelgi olulist langust (vähenemine 40% võrreldes 2007. aastaga) (Haridus- ja Teadusministeerium). Samas hõlmavad vene õppekeelega koolid siiski praegu ja ka lähitulevikus väga suurt hulka õpilasi ning omavad Eesti haridussüsteemis seega olulist rolli. Ühtse haridussüsteemi seisukohast on oluline jälgida, kuidas ja mil määral õppekeel kooliõpilaste hariduse omandamist ning haridustulemusi mõjutab.

Rahastamine

Eri õppekeelega koolide rahastamisest ülevaate saamine on Eestis keeruline. Kuni 2008. aastani ei sõltunud Eestis koolide rahastamine kooli õppekeelest. Ülevaade eri õppekeelega koolide rahastamisest Eesti puudub, sest riik eraldab vahendeid kooli omanikele (kelleks on enamasti kohalikud omavalitsused), kes omakorda jaotavad vahendeid oma õppeasutuste vahel vastavalt vajadustele. Kokkuvõtlikku ülevaadet koolide rahalistest vahenditest riigi tasemel ei koostata.

Eri õppekeelega koolide rahastamise erisuste kohta küsiti käesoleva uuringu raames hinnanguid Haridus- ja Teadusministeeriumi ametnikelt. Intervjueeritud ametnike hinnangul võib vene õppekeelega koolide rahalist seisu viimasel ajal isegi eesti õppekeelega koolidega võrreldes paremaks pidada. Ametnike hinnangul on ühest küljest vene õppekeelega koolidel olnud võimalus seoses riikliku integratsiooniprogrammiga saada lisavahendeid õppetöö edendamiseks (nt keeleõppelaagrite läbiviimiseks). Teisalt töid ametnikud ka välja, et lisarahastust on toonud eestikeelse aineõppe arendamine. Nii näiteks oli 2007/08. ja 2008/09. õppeaastal vene õppekeelega koolidel, kes läksid eestikeelsele õppele üle kiiremas tempos, kui riigi poolt määratletud graafik seda ette nägi, võimalus saada täiendavat rahalist toetust. Koolidele, kes õpetasid lisaks kohustuslikele üleminekuainetele veel riikliku õppekava kohustuslikke aineid eesti keeles, oli ette nähtud toetus 70 000 krooni ulatuses iga aine kohta (Haridus- ja Teadusministeerium). Ametnikud töid ka välja, et lisaks rahalisele toetusele on vene õppekeelega koolidesse viimasel ajal märkimisväärselt investeeritud, toetamaks eestikeelsele aineõppele üleminekut. Suurt rõhku on pandud õpetajate koolitusele. Kokkuvõttes olid ametnikud arvamusel, et vene õppekeelega koolid on üldiselt rahaliselt paremal järjel kui eesti õppekeelega maakoolid, eriti võrreldes perifeersete piirkondade koolidega.

Ka keelekümblusmetoodika kasutuselevõtu kaudu on vene õppekeelega koolidel olnud võimalus saada täiendavat toetust. Nt 2007. aastal toetati täiendavalt keelekümblusklasse (Haridus- ja Teadusministeerium).

2008. aastal rakendus Eesti uus üldhariduskoolide rahastamismudel, mis varasemast enam arvestab rahaeraldamisel eri klasside õpetamise eripäradega. Nii on vene õppekeelega klassidel võimalus saada eesti keele õppe tarvis lisarahastust.

Õpitulemused

Järgnevalt tulevad vaatluse alla eri õppekeelega koolide õpilaste haridustulemused. Võrdlusvõimalust pakuvad nt põhikooli lõpueksamid, gümnaasiumi riigieksamid ning PISA rahvusvaheline test. Võrreldes viimase viie aasta gümnaasiumide riigieksamite tulemusi⁸ (vt Tabel 4), selgub, et suured erinevused keskmistes tulemustes esinevad eelkõige ühiskonnaõpetuses, geograafias, ajaloo ning inglise keeles. Inglise keeles on suured erinevused seletatavad sellega, et vene õppekeelega koolide puhul on inglise keel teiseks võõrkeeleks eesti keele järel, mistõttu on selle õppe maht ning kestus lühem. Teistes ainetes ei ole aga õppekorralduslikus mõttes eri õppekeelega koolide vahel erinevusi, mis tulemuste erinevust selgitaks. Riigieksamite keskmiste tulemuste järgi on vene õppekeelega koolide õpilaste tulemused ühiskonnaõpetuses, geograafias ning ajaloo olnud eesti õppekeelega koolide õpilaste omast tagasihoidlikumad. Kirjandis on näha tulemuste ühtlustumist – kui varem olid vene õppekeelega koolide tulemused mõnevõrra kehvemad, siis viimastel aastatel pole selles aines erinevused nähtavad. Bioloogias pole suuri erinevusi viimasel aja esinenud. Reaalainetes on varasemalt edukamad olnud vene

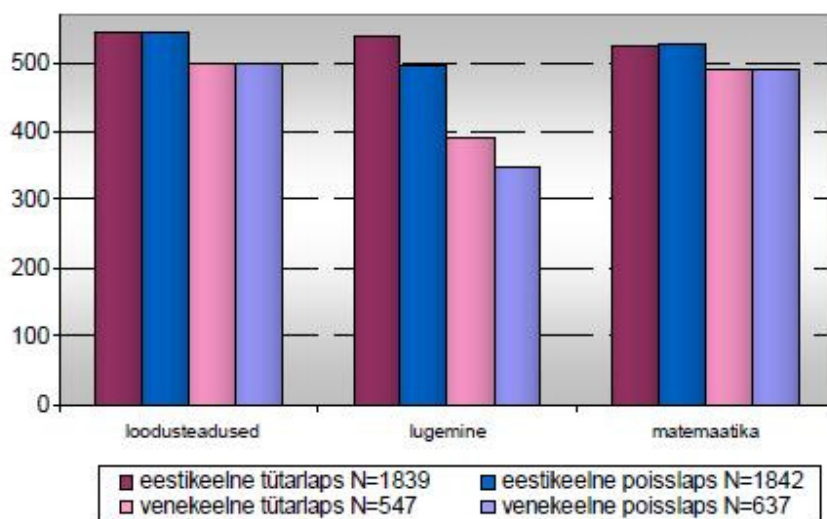
---

⁸ Riigieksamite puhul on ainult kirjand ning vene õppekeelega koolidel ka eesti keele eksam kohustuslik. Ülejäänud eksamid sooritavad õpilased omal vabal valikul.

Õppekeelega koolid viimasel ajal oma eelise kaotanud. Eriti keemias on vene õppekeelega koolide keskmiste tulemuste langus näha: 2004-2006 oli nende tulemused selgelt paremad, 2008. aastal olid eri õppekeeltega koolide erinevused peaaegu olematud.

Põhikooli lõpueksamite tulemused⁹, mis on olemas viimase kahe aasta kohta (vt lisa Tabel 5), ei võimalda teha suuri järeldusi eri õppekeelega koolide tulemuste erisuse kohta. Andmed näitavad, et võrreldes 2007. aastaga olid 2008. aastal vene ja eesti õppekeelega koolide tulemuste erinevused mitmes aines palju väiksemad (nt inglise keel, geograafia, ühiskond). Mitmeski aines paranesid vene õppekeelega koolide tulemused, jõudes eesti õppekeelega koolidega sarnasele tasemele. Samas näitaks siiski ajaloos eesti õppekeelega koolide tulemuste paremus suurenes. Keemias olid vene õppekeelega koolid mõlemal aastal eesti õppekeelega koolidest edukamad.

Ka rahvusvahelises PISA uuringus võrreldi eri õppekeelega koolide õpilaste tulemusi. Joonis 1 annab ülevaate eri õppekeelega õpilaste tulemustest loodusteadustes, lugemises ja matemaatikas. Eesti õppekeelega koolide õpilased olid edukamad kõigis nimetatud valdkondades. Eriti suured vahed esinesid eri õppekeelega koolide vahel lugemises. Vene õppekeelega koolide poiste ning eesti õppekeelega tüdrukute tulemused erinevad lugemises 200 punkti. (Henno, Tire, Lepmann, Reiska, & Ehala, 2007)

Joonis 1. Eesti koolide õpilaste keskmised tulemused PISA testil loodusteadustes, lugemises ja matemaatikas

PISA Eesti raport peatub matemaatika tulemuste analüüsimise juures ka põgusalt eri õppekeelega koolide tulemuste erinevuse selgitamisel. PISA autorid toovad välja, et kuigi matemaatika õpetamine peaks eri õppekeelega koolides toimuma samade õpikute alusel, on ometi tulemused erinevad. Seega peaks erinevused tulenema õpetajatest, õpetamise stiilist või meetoditest. PISA autorid möönavad, et „vene õppekeelega matemaatikaõpetajad on tegelikult keelebarjääri tõttu jäänud juba aastaid ilma kaasaegsest eestikeelsest ainedidaktikaalasest täiendkoolitusest (matemaatikaõpetajate päevad, spetsiaalsed koolitused, uurimistö kursused jne)” (Henno, Tire, Lepmann, Reiska, & Ehala, 2007).

⁹ Põhikooli lõpueksamite puhul on tulemused esitatud valimi kohta.

Eri õppekeelega koolide õpilaste haridustulemuste erinevusi palusime kommenteerida ka Haridus- ja teadusministeeriumi ametnikel. Ametnikud möönavad, et vene õppekeelega koolide õpilaste tulemused on tagasihoidlikumad võrreldes eesti õppekeelega koolide õpilaste omadega. Kuna täpsemad uuringud vene õppekeelega koolide tulemuste mahajäämuse osas puuduvad, aitavad tausta selgitada ametnike hinnangud. Nagu PISA Eesti analüüsi autorid viitasid, seostavad ka ametnikud vene õppekoolide mahajäämist õpetajate keelebarjääriga, mistõttu on jäänud eemale koolitustest ning erialavõrgustikest, mis vahendavad olulist erialast teavet ning valdkondlikke uuendusi. Eesti keele oskuse puudlikkuse tõttu on seega mitmed vene õppekeelega õpetajad oma pedagoogilistelt ja metodoloogilistelt teadmistelt oma kolleegidest maha jäänud. Eemalejäämine erialavõrgustikest takistab ka üldise informatsiooni liikumist, nt koolituste kohta käiv info ei jõua koolideni.

Lisaks õpetajaskonna teadmiste ja oskuste tasemele võib eri õppekeelega koolide erinevusi teatud määral selgitada ka õpilaskonna taustade erinevusega, arvavad ametnikud. Ametnike hinnangul saadetakse kognitiivselt ja akadeemiliselt võimekamad lapsed kõrgemalt haritud lapsevanemate poolt eesti õppekeelega koolidesse. Võib märgata teatud tendentsi, et vene õppekeelega koolidele jäävad alles vähemvõimekamad õpilased, mistõttu on kipuvad ka nende koolide tulemused tagasihoidlikumaks jääma.

Eesti ja vene õppekeeles antava hariduse erisustele võimaldavad pilku heita ka mõned uuringud. Nt on noorte kodanikukultuuri põhjalikult käsitletud uuring (Toots, Idnurm, & Ševeljova, 2006) välja toonud, et vene õppekeelega koolide 9. klasside õpilaste teadmised ühiskonnaõpetuses olid eesti õppekeelega maakoolidest veidi paremad, kuid siiski selgelt nõrgemad kui eesti õppekeelega linnakoolid. Ka ühiskonnaõpetuse tundide sisu osas joonustusid välja eri õppekeelega koolide vahelised erinevused. Erinevalt eesti õppekeelega koolidest õpetatakse vene õppekeelega koolides oluliselt vähem, kuidas kaitsta keskkonda või panustada oma kodukoha probleemidesse. Kui enam kui 80% eesti õppekeelega koolide 9. klasside õpilastest olid õppinud kaitsma keskkonda ning enam kui 55% olid õppinud, kuidas oma kodukohas probleeme lahendada, siis vene õppekeelega koolides olid seda õppinud vastavalt veidi üle 60% ning 35% õpilastest. Ka poliitilise demokraatia ning patriotismi teemad leiavad vene õppekeelega koolides vähem tähelepanu. Kui eesti linnakoolis oli hääletamise tähtsust õppinud enam kui 60%, siis vene õppekeelega koolides oli sama teinud ainult 51% õpilasi. Kui oma maa patrioodiks olemist olid eesti õppekeelega koolides õppinud üle poolte õpilastest, siis vene õppekeelega koolides vaid kolmandik. Lisaks nimetatud aspektidele on Tootsi jt uuring veel välja toonud eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste hinnangute erisusi nt poliitilise demokraatia, soolise võrdõiguslikkuse ning kodanikurollide suhtes.

4 Uuringu tulemused

Ülevaade vastanutest

Käesolev uuring hõlmas kokku 835 õpilast ning 252 õpetajat üle Eesti. Vastanute täpsem ülevaade on esitatud lisas (Tabel 6 ja Tabel 7). Pooled õpilased olid eesti õppekeeleaga koolidest ning pooled vene õppekeeleaga koolidest. Kolmveerand õpilastest olid 15-aastased, ülejäänud peamiselt 16-aastased. Eesti õppekeeleaga koolide õpilastest olid 59% pärit maapiirkondadest ning 40% linnadest. Vene õppekeeleaga koolide õpilased olid pea kõik linnadest, kuna maapiirkondades vene õppekeeleaga koole peaaegu Eestis pole. Eesti õppekeeleaga koolide vastanutest oli 97% emakeeleks eesti keel ning sama osakaal nimetas oma rahvuseks eestlast. Vene õppekeeleaga koolide õpilastest 96% oli emakeeleks vene keel ning 92% nimetas oma rahvuseks venelast.

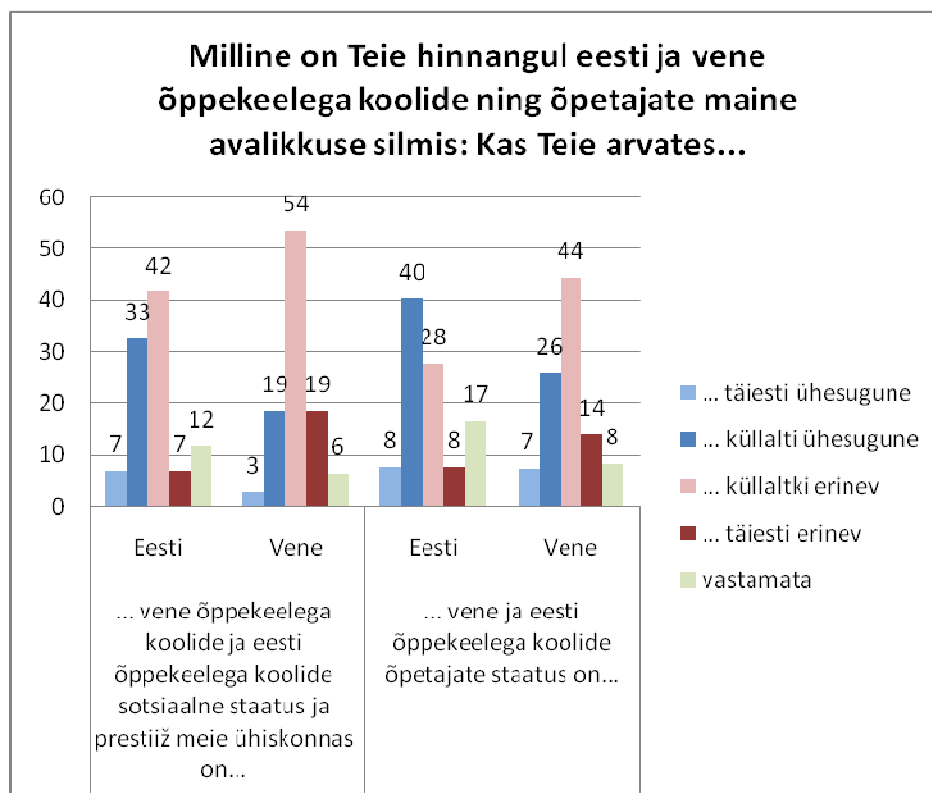
Õpetajatest 144 olid õpetajad eesti õppekeeleaga koolides ning 108 vene õppekeeleaga koolides. Peamiselt olid vastajad naised: eesti õppekeeleaga koolides olid 15% vastajatest meessoost ning vene õppekeeleaga koolides vaid 7%. Eesti õppekeeleaga koolide õpetajatest 2/3 olid 40-aastased või vanemad, 26% olid alla 40-aastased. Vene õppekeeleaga koolide vastanud õpetajad olid mõnevõrra nooremad, 37% oli vanust kuni 39-aastat. Vastanud õpetajad on ka suure pedagoogilise töö kogemusega: 60% eesti õppekeeleaga koolide ning 69% vene õppekeeleaga koolide õpetajatest omab enam kui 10-aastast õpetajatöö kogemust. Rahvuse ja emakeele tausta osas on vene õppekeeleaga koolid veidi mitmekesisemad kui eesti õppekeeleaga koolid. Eesti õppekeeleaga koolide õpetajatest 96% on eestlased ning 97% on emakeeleks eesti keel. Vene õppekeeleaga koolides on 84% õpetajaid vene rahvusest, 9% eesti rahvusest ning 6% muust rahvusest. Vene keel on emakeeleks 90% vastanutest. Õppeainete osas olid mõlema õppekeeleaga koolide õpetajad enamuses humanitaarainete õpetajad (eesti õppekeeleaga koolides 58% ja vene õppekeeleaga koolides 64%), vähem oli täppisteaduste (vastavalt 20% ja 28%) ja sotsiaalteaduste ainete (15% ja 8%) õpetajaid.

4.1 Eri õppekeeleaga koolid Eestis: maine

Nagu eelpool välja toodud, ei erine eri õppekeeleaga koolid Eestis oma õigusliku staatuse poolest ning kuni viimase ajani ei olnud õppekeel koolide rahastamisel otseselt diferentseerimise aluseks. Pigem võis ametnike hinnangul öelda, et vene õppekeeleaga koolide rahaline toetus oli eesti õppekeeleaga koolidest parem tulenevalt eestikeelse aineõppe toetamise vajadusest. Lisaks koolide õiguslikule staatusele ning rahastamisele mängib koolide segregatsioon juures olulist rolli ka koolide maine ühiskonnas. Koolide ühiskondlik maine määrab paljuski õpilaste ja nende vanemate koolivalikut, samuti õpetajate kontingenti ning pikemas perspektiivis kujundab kooli tulevikku.

Eri õppekeeleaga koolide mainet puudutati käesoleva uuringu raames nii ametnikega läbiviidud intervjuudes kui ka õpetajate ankeetküsitluses.

Küsitletud õpetajate hinnangud eesti ja vene õppekeelega koolide maine osas erinevad kooli õppekeelesti (Joonis 2). Kui eesti õppekeelega koolide õpetajatest arvab 40%, et eri õppekeelega koolide maine ja prestiiž Eesti ühiskonnas on täiesti ühesugune või küllaltki ühesugune, siis vene õppekeelega koolide õpetajatest on samal hinnangul poole vähem õpetajaid. Vene õppekeelega koolide õpetajatest arvab veidi enam kui 70%, et vene õppekeelega koolide sotsiaalne staatus on meie ühiskonnas küllaltki või täiesti erinev eesti õppekeelega koolide omast (eesti õppekeelega koolide õpetajatest arvab sama 49%). Vene ja eesti õppekeelega koolide õpetajate staatuste erisuse osas on samuti eri õppekeelega koolide õpetajad lahknevatel arvamustel. Kui eesti õppekeelega õpetajatest ligi pooled on arvamusel, et eri õppekeelega koolide õpetajate staatus on täiesti või küllaltki ühesugune, siis vene õppekeelega koolides on sama hulk neid, kes on veendunud, et õpetajate staatused on küllaltki erinevad.

Joonis 2. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud eri õppekeelega koolide ja õpetajate mainele, %.

On näha, et eri õppekeelega koolide staatuse erinevust tunnetavad üsna suures osas nii eesti kui vene õppekeelega koolide õpetajad, vene õpetajate hinnangul on erisused tugevamad kui eesti õppekeelega koolide õpetajate hinnangutes. Eri õppekeelega koolide õpetajate staatuste osas tunnevad erinevusi pigem vene õppekeelega koolide õpetajad, eesti õppekeelega õpetajate arvates õpetajate staatustes on erisusi vähem.

Ka ametnikud on seisukohal, et eesti ja vene õppekeelega koolide staatus ja maine on ühiskonnas erinev. Ametnike hinnangul on näha, et üha rohkem muu emakeelega peamiselt võimekamaid õpilasi õpib eesti õppekeelega koolides – see on iseenesest kõnekas ning peegeldab koolide mainet ühiskonnas. Vene õppekeelega koolide ja nende õpetajate madalam maine ühiskonnas on ilmselt tingitud mitmete tegurite koosmõjust. Ametnike nimetatud võimekate õpilaste eesti õppekeelega koolide eelistamine viitab ühest küljest sellele, et teatud õpilased ja lapsevanemad on hakanud kahtlema vene õppekeelega

koolides antava hariduse kvaliteedis. Sellele kahtlusele on ametnike arvates hoogu juurde andnud ka ajakirjanduse kajastused vene õppekeele koolide tagasihoidlikest tulemustest nii riigieksamitel kui PISA testis. Lisaks on vene õppekeele koolide kvaliteedi osas kahtlusi suurendanud gümnaasiumide üleminek eestikeelsele aineõppele. Ametnike hinnangul võis märgata kõrgemalt haritud vanemate eesti õppekeele koolide eelistamise suurenemist alates hetkest, kui sai selgeks, et Eesti riik ei tagane gümnaasiumis osalise eestikeelse aineõpetuse kavast. Vanematel tekkis kartus, et vene õppekeele koolide õpetajate eesti keele oskus pole piisav heal tasemel aineõpetuse läbiviimiseks, mistõttu on oht, et laste teadmised seeläbi kannatavad. Teatud hulk paremini haritud vanemaid otsustasid seetõttu eesti õppekeele kooli kasuks, et tagada oma lastele tasemel aineteadmised. Lisaks peavad lapsevanemad silmas lapse tulevikuväljavaateid, karjäärivõimalusi ning sotsiaalset võrgustikku. Ametnike hinnangul ei esinenud varasemalt muu emakeele vanemate seas arvamust, et vene õppekeele koolides saadavad teadmised oleksid kuidagi kehvemad kui eesti õppekeele koolis. See hirm on tekkinud seoses üleminekuga eestikeelsele aineõppele. Ka uuringud kinnitavad, et avalikkus ning lapsevanemad on mures, et koolide valmisolek pole üleminekuks piisav ning üleminek eestikeelsele aineõppele jätab õpilaste teadmised lünklikuks (TNS Emor, 2008). Ilmselt tunnetavad seda ka vene õppekeele koolid ning ka nende õpetajad.

Koolide sotsiaalse staatuse ja prestiiži ebavõrdsuse tunnetamise taga olevad põhjused on kindlasti vähemalt osaliselt seotud gümnaasiumide osalisele eestikeelsele aineõppele üleminekuga ja selle seotud muutustega. 2007 ülemineku reformi riiklik läbiviimise korraldus on palju kriitikat pälvinud. Vene õppekeele koolide õpetajate arvates ei ole reformi läbiviimisel arvesse võetud iga kooli erinevat võimekust aineõpetusele üle minna ning samas ei ole ka riik pakkunud koolidele piisavat tuge ülemineku ettevalmistamisel, jättes koolid oma probleemidega üksi (Kirss, & Vihalemm, 2008). Vene õppekeele koolide poolt tajutav üksijätmine ja vähene riiklik abistamine on ilmselt loonud neile ettekujutuse sellest, et vene õppekeele koolide roll ühiskonnas ei ole piisavalt tähtis.

Teatud osas võib vene õpetajate staatuse erisuse tunnetamise taga olla ka keeleprobleem, mis tihti raskendab oma ainevaldkonna arendus- ja koolitustegevuses osalemast. Venekeelsete koolituste ja muude enesetäiendamise võimaluste vähesus tekitab ilmselt õpetajates tunde, et neid koheldakse võrreldes eesti õpetajate ebavõrdselt. Seeläbi ei ole ka õpetajatel enesekindlust selles osas, et nemad ja nende kool suudaks oma õpilastele eesti õppekeelele võrdväärset haridust pakkuda. Õpetajate keeleküsimus on ka üldisemas plaanis osa suuremast probleemist, mis on seotud vene õppekeele koolide suutlikkusega ette valmistada õpilasi eestikeelses hariduses osalemiseks.

Siiski tõid ametnikud esile, et kuigi üldise tendentsina võib märgata vene õppekeele koolide maine teatud halvenemist, eriti seoses eestikeelse õppeaine sisseviimisega, tuleks siiski rõhutada, et nii eesti kui vene õppekeele koolide seas leidub väga erineva tasemega kooli – nõ eliitkooli on nii eesti kui ka vene õppekeele koolide seas. Ametnikud nendivad, et teatud vene õppekeele koolid on olnud ja ka on jätkuvalt eesti õppekeele koolidest suhteliselt edukamad silmapaistvate õpilaste koolitamisel loodus- ja täppisteaduste ainetes (nt keemias).

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi formaalselt eri õppekeele koolid ei erine üksteisest õigusliku staatuse ning rahastamise aspektis, siis maine osas on eesti ja vene õppekeele koolid üksteisest eristumas. Nii ametnike hinnangul avalikkuse silmis kui ka õpetajate arvamusel ei ole vene õppekeele koolide maine eesti õppekeele koolidega ühesugune. Võib arvata, et muutused seoses vene õppekeele koolide gümnaasiumide üleminekuga eestikeelsele aineõpetusele on vene õppekeele koolide mainet mõjutanud negatiivselt. Õpetajad tunnetavad enda ja oma koolide staatuse ebavõrdsust, mis võib teatud määral olla peegeldus ka avalikkuse seas levinud koolide maine erinevusest.

4.2 Keel, staatus ja võimusuhted ühiskonnas

Järgmiselt tulevad vaatluse alla küsimused, mis puudutavad eri õppekeelega koolide õpilaste rahvussuhete tunnetust, muu emakeelega inimeste osalust poliitikas ning eri keelte olulisust tulevase karjääri aspektist.

Rahvustevahelised kontaktid ja suhtumine teise emakeelega inimestesse

Rahvustevahelisi suhteid ja -kontakte puudutanud uuringutest on teada, et hoiakuid teistesse rahvustesse mõjutavad isiklikud kogemused teiste rahvustega ning samuti on välja toodud, et kontaktide tihedus on seotud positiivsete ja negatiivsete hoiakute väljakujunemisega (Tropp, 2006 viidatud Korts & Vihalemm, 2008 kaudu). Eesti samasisulised uuringud on seda põhimõtet kinnitanud: positiivsemalt kalduvad teistesse rahvustesse suhtuma isiklike kontakte omavad inimesed ning tõrjuvamalt need, kellel on kontakte vähe või need puuduvad üldse. Rahvustevaheliste suhete osas on ka Eesti puhul välja tulnud venekeelse elanikkonna negatiivsemad hoiakud, sest vene emakeelega inimesed kohtavad sagedamini eestlaste poolt tulevat tõrjuvat hoiakut. (Korts & Vihalemm, 2008)

Eestlastest 24% ning venekeelsest elanikkonnast 11% ei puutu teisest rahvusest inimestega igapäevaelus üldse kokku (Korts & Vihalemm, 2008). Lähemaid kontakte teisest rahvusest inimestega omab alla kümnendiku eestlasi ning veerand vene emakeelega inimesi (Ibid). Ka käesolevast õpilaste uuringust tuleb esile eri emakeelega õpilaste väheste tihedate kontaktide olemasolu. Õpilastelt uuriti teise emakeelega (eesti/vene) sõprade arvu. Eesti õppekeelega koolide õpilastest ei omanud ühtegi vene emakeelega sõpra 28% ning vene õppekeelega koolidest 35% ei omanud ühtegi eesti emakeelega sõpra. Enam kui 5 teise emakeelega sõpra omas 23% eesti ja 16% vene õppekeelega koolide õpilastest. Kuigi varasemad uuringud on kinnitanud, et vene emakeelega inimeste kontaktid eestlastega on tihedamad kui eestlaste omad vene emakeelega inimestega, on siiski näha, et õpilaste puhul on teise emakeelega sõprade arv suurem eesti õpilaste seas. Üheks teguriks võib siinkohal olla üha suurenev vene emakeelega õpilaste osakaal eesti õppekeelega koolides. Teiseks võis rolli mängida eri õppekeelega õpilaste erinev definitsioon sellele, keda sõprade hulka nimetatakse. Kokkupuuted ja kontaktide olemasolu ei pruugi ilmingimata üle kanduda sõprussuheteks.

Võttes arvesse sõprussidemeid puudutavaid tulemusi, vaatleme õpilaste hoiakuid teise emakeelega inimeste suhtes. Uuringuosaliste hoiakuid uuriti etteantud rahvussuhteid puudutavate väidete kaudu. Joonis 3 esitab ülevaate eri õppekeelega koolide õpilaste antud vastustest.

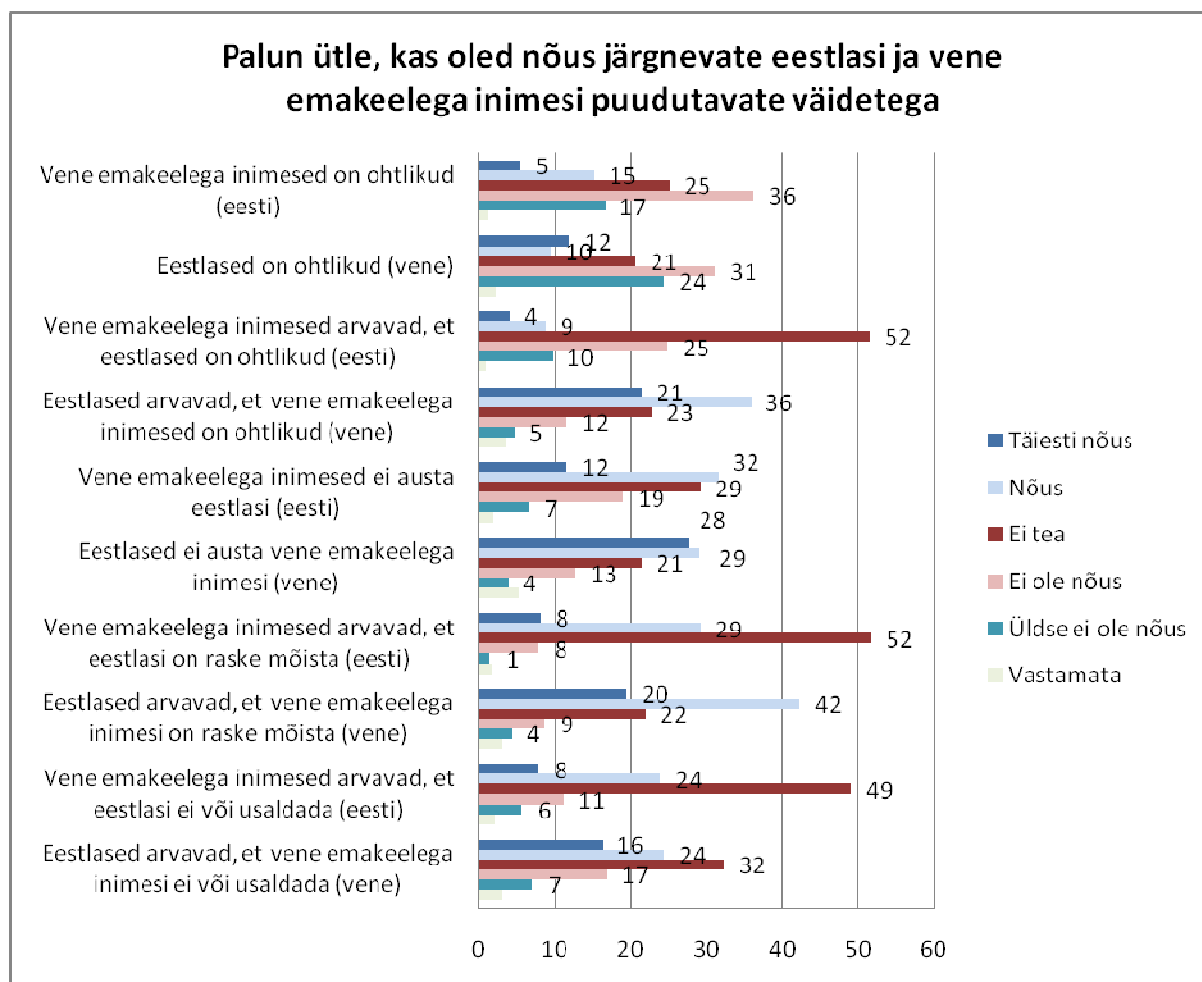
Esiteks hakkab silma, et eesti õppekeelega koolide õpilastest pea pooled ei osanud mitmele esitatud väitele hinnangut anda, vastates „ei tea“ (vt Joonis 3). Võib näha, et esitatud väidete osas paljudel õpilastel arvamused puudusid, viidates sellele, et õpilased ei ole nendele teemadel varem mõelnud. Paljudel vastanutest puudub nägemus sellest, kuidas vene emakeelega inimesed võiksid eestlastesse suhtuda. Samas võib näha, et vene õppekeelega koolide õpilastel on eestlaste arvamustest nende kohta selgem arvamus, seisukohta mitteomajate osakaal on ligi poole väiksem.

Õpilaste vastustest tuleb samuti esile, et teise emakeelega inimeste hoiakuid tajutakse sõltuvalt õppekeelest mõnevõrra erinevalt. Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest enamus ei arva, et vene emakeelega inimesed oleksid ohtlikud (36% ei ole nõus, 17% ei ole üldse nõus ja 25% ei tea), siis vene õppekeelega koolide õpilastest enam kui pooled (21% on täiesti nõus ja 36% on nõus) on seisukohal, et eestlased tunnetavad vene emakeelega inimesi ohtlikena. Samas vastupidises küsimusepüstituses võib näha, et eesti õppekeelega koolide nägemus vene emakeelega õpilastest ja nende suhtumisest ei ole niivõrd lahknev. Enamus vene õppekeelega koolide õpilastest ei taju eestlasi ohtlikena (31% ei ole

esitatud väitega nõus ning 24% ei ole üldse nõus ning 21% ei tea) ning eesti õppekeelega koolide õpilased üldjuhul ka ei arva, et vene emakeelega inimesed eestlasi ohtlikena tajuvad (52% arvamus puudub, 25% ei ole nõus ja 10% ei ole üldse nõus). Siinkohal võib näha ilmselt vähestest kokkupuudetest tulenevat üksteise hoiakute väärpilti, millel võib olla ka teatud ajaloost pärinev tagapõhi.

Antud uuringus osalenud õpilaste hinnangud näitavad veel, et vene õpilased tajuvad eestlaste suhtumist ja hoiakuid negatiivsemana kui eesti õpilased venekeelsete inimeste oma (vt Joonis 3). Mõlema õppekeelega koolide õpilaste seas on hulk neid, kes heidavad teisele poolele ette nende suhtes austuse puudumist, usaldamatust ning mõistmatust. Õpilaste vastustest nähtub, et vene õppekeelega koolide õpilaste hoiakud on negatiivsemad kui eesti õppekeelega koolide õpilaste omad, kelle puhul leidub palju arvamus puudumist. Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest 44% arvavad, et vene emakeelega inimesed ei austa eestlasi, siis vene õppekeelega koolide õpilastest 57% arvavad, et eestlased ei austa vene emakeelega inimesi. Eesti õppekeelega õpilastest kolmandik omavad hinnangut, et venekeelsed inimesed ei mõista ega usalda eestlasi, samas kui vene õppekeelega koolide õpilaste seas on eestlaste suhtes samal arvamusel selgelt suurem hulk (eestlaste mõistmatust vene emakeelega inimestesse usub 62% ning usaldamatusesse 40%)

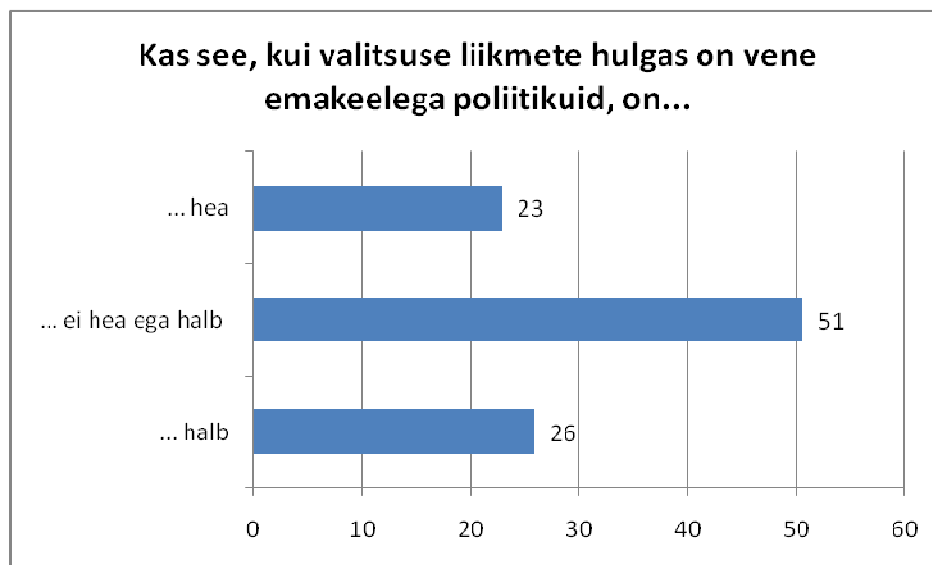

Joonis 3. Eri õppekeelega koolide õpilaste hoiakud teise emakeelega inimeste kohta, % õpilastest; (eesti õppekeelega koolides (eesti) ainult eesti rahvusest ning vene õppekeelega koolides (vene) ainult vene rahvusest õpilaste vastused).

Arvestades eelnevalt esile tulnud vähete lähikontaktide arvu, eriti vene emakeelega õpilaste seas (ühtegi eesti emakeelega sõpra ei oma enam kui kolmandik vene emakeelega õpilastest), ning negatiivsete hoiakute üsna suurt levikut, selgub vajadus eri õppekeelega õpilaste kontaktide tihendamiseks, ületamaks kontaktide vähesusest tingitud negatiivseid hoiakuid.

Vene emakeelega inimesed poliitikas

Kuigi eesti õppekeelega koolide õpilased ja vene õppekeelega koolide õpilased on üldiselt üksmeelel selles osas, et oluliste poliitiliste otsuste langetamisel tuleb arvestada kõigi ühiskonna rahvusrühmade arvamusega (vastavalt 79% ja 82% õpilastest nõustusid selle väitega), näitavad eesti õppekeelega koolide õpilaste hoiakud, et reaalsesse vene emakeelega inimeste kaasatusse poliitikas suhtutakse siiski vähemal määral positiivselt. Kolmandik eesti õppekeelega koolide õpilastest on arvamusel, et vene emakeelega inimestel on liiga palju mõjuvõimu Eesti poliitikas. Veerand (26%) on arvamusel, et kui valitsusse kuulub vene emakeelega poliitikuid, on see halb (vt Joonis 4). Enam kui pooled ei oska selles küsimuses hinnangut anda ning 23% õpilastest arvas, et tegemist on positiivse nähtusega.

Joonis 4. Eesti õppekeelega koolide õpilaste hinnangud vene emakeelega poliitikute valitsusse kuulumise kohta, %.

Vene õppekeelega koolide õpilastest aga 86% on veendunud, et vene emakeelega poliitikute osalemine valitsuses on positiivne nähtus, seejuures ainult 13% õpilastest ei oska selles osas oma arvamust avaldada.

Eri keelte olulisus karjääris

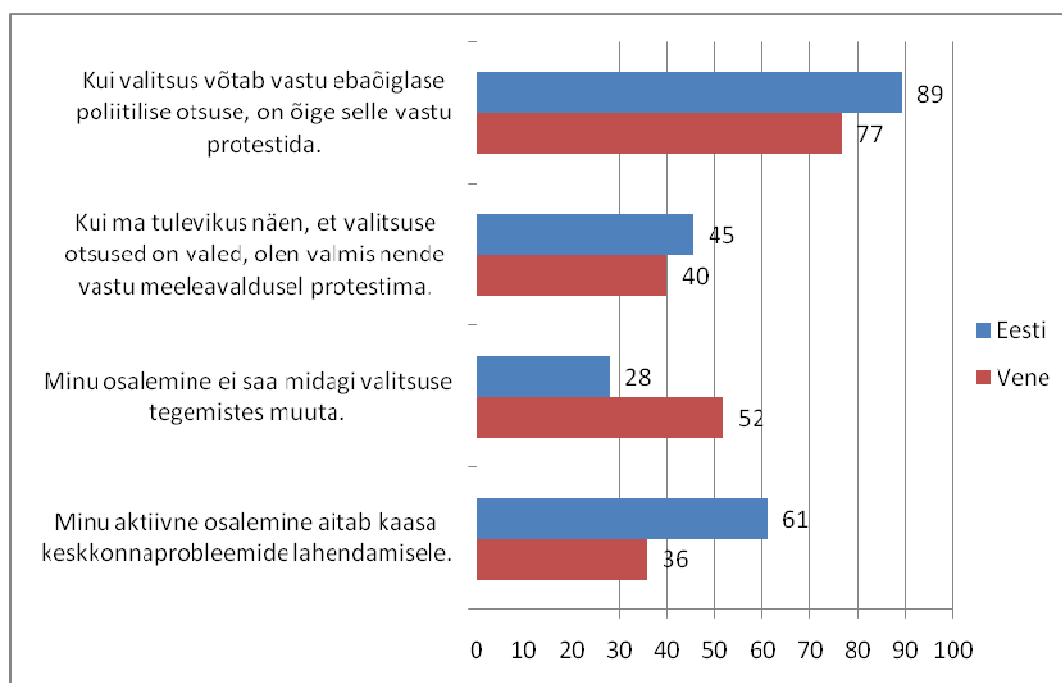
Eri õppekeelega koolide õpilased näevad oma keele tähtsust ühiskonnas erinevalt. Kuigi nii eesti kui vene õppekeelega koolide õpilased on ühtemoodi nõus sellega, et Eestis eduka erialase karjääri tegemiseks on vajalik hästi tunda eesti keelt ja kultuuri (väitega vastavalt nõus 79% ja 71% õpilasi), siis vene keele olulisuse osas lähevad õpilaste hinnangud selgelt lahku. Eesti õppekeelega koolide õpilastest ainult 21% on arvamusel, et eduka karjääri eeltingimuseks on ka hea vene keele ja kultuuri tundmine. Vene õppekeelega koolide õpilastest on selles veendunud enam kui pooled – 64% arvab, et ka vene keelt ja kultuuri on eduka karjääri tegemiseks Eestis vaja.

Fookusgruppides osalenud õpilaste seisukohad võimaldavad pilku heita eri õppekeelega koolide õpilaste arvamustele. Vene õppekeelega koolide õpilased tõid ühe aspektina välja, et mitme keele oskus (hea nii eesti kui vene keele oskus) suurendab inimese tulevikuvõimalusi, andes vähema keeleoskusega inimeste ees eelise. Lisaks tõid vene õpilased välja, et vene emakeelega inimeste suur osakaal Eestis eeldab kõigilt inimestelt ka selle keele oskust.

4.3 Kodanikuväärtused ja hoiakud

Ühiskondlik aktiivsus

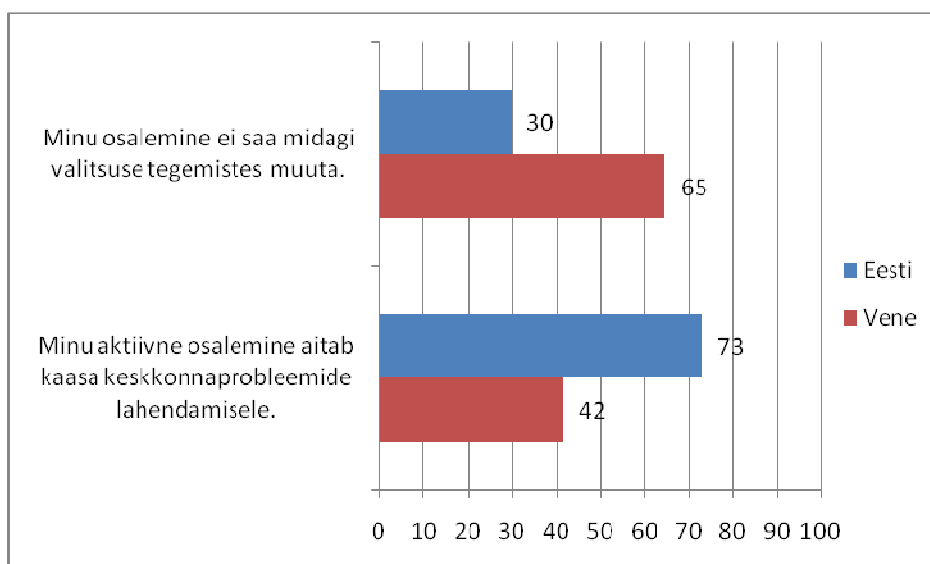
Õpilaste hoiakuid ühiskondliku aktiivsuse osas uuriti antud uuringus läbi etteantud väidete. Joonis 5 annab ülevaate küsitud hoiakutest eri õppekeelega koolides. Õpilaste vastustest selgub, et kuigi vene õppekeelega koolide õpilased (väitega nõus või väga nõus 77%) peavad eesti õppekeelega koolide õpilastest (nõus või väga nõus 89%) mõnevõrra harvem tähtsaks ebaõiglase valitsuse otsuste vastu protestimist, ei erine suurt eri õppekeelega koolide õpilaste valmisolek tegelikult oma suhtumist meeleavaldusel välja näidata. Eesti õppekeelega koolide õpilastest 45% ning vene õppekeelega koolide õpilastest 40% on valmis tulevikus vale valitsuse otsuse vastu meeleavaldusel protestima. Sarnane hulk mõlema õppekeelega koolide õpilastest ei oska samas selles suhtes seisukohta võtta – 38% eesti ja 39% vene õppekeelega koolidest ei tea, kas nad oleksid valmis meeleavaldusel vale valitsuse otsuse vastu protestima. Varasem Eesti noorte kodanikukultuuri käsitletud uuring (Toots, Idnurm, & Ševeljova, 2006) viitas vene õppekeelega koolide õpilaste suuremale üldisele toetusele astuda rahumeelsete protestide kaudu välja valitsuse ebaõiglase otsuste vastu. Antud uuringus vene õppekeelega koolide õpilaste suurem protestivalmidus enam nii selgelt esile ei tule.

Joonis 5. Eri õppekeelega koolide õpilaste ühiskondliku aktiivsuse hoiakud; % õpilastest, kes olid esitatud väidetega „nõus“ või „väga nõus“.

Erinevalt oma seisukohtade nimel väljaastumisest, kus eri õppekeelega koolide õpilaste hoiakud suurt ei erinenud, ilmnevad selged erinevused selles osas, mil määral eesti ja vene keeles õppivad õpilased usuvad oma ühiskondliku tegevuse tulemuslikkusesse. Vene õppekeelega õpilased ilmutavad siin märgatavalt nõrgemat usku oma tegevuste mõjusse. Kui 28% eesti õppekeelega koolide õpilastest ei usu, et nende osalemine võiks valitsuse tegevusi kuidagi mõjutada, siis vene õppekeelega koolide õpilaste seas on neid enam kui pool (52%). See pessimistlik suhtumine ei avaldu mitte ainult poliitika vallas, vaid ka nt keskkonna probleemide osas. Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest 61% usub, et nendel on võime panustada keskkonna probleemide lahendamisse, siis pea poole vähem (36%) vene õppekeelega õpilasi on samas küsimuses veendunud. Ka samas uuringus osalenud Lätis ilmnis sarnane nähtus, kuid siiski mitte niivõrd teravalt. Lätis arvasid samuti vene õppekeelega õpilased sagedamini kui läti õppekeelega õpilased, et nende tegevus ei oma mingisugust mõju valitsuse poliitikatele.

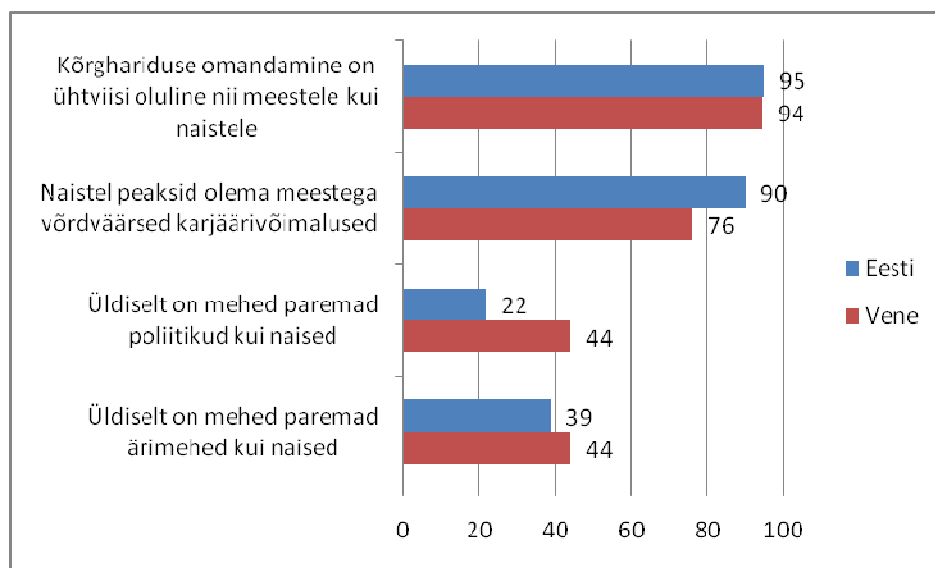
Eri õppekeelega koolide õpilaste lahknevad hoiakud osaluse mõjususe osas peegeldavad nende õpetajate hoiakuid. Õpetajate küsitluse tulemused näitavad selgelt (Joonis 6), et vene õppekeelega koolide õpetajad on võrreldes eesti õppekeelega koolide õpetajatega väga palju pessimistlikumad oma võime suhtes mõjutada valitsuse poliitikaid või lahendada keskkonna probleeme. Kui eesti õppekeelega koolides arvab 30% õpetajatest, et nende tegevus ei oma mingit mõju valitsuse poliitikatele, siis vene õppekeelega koolides arvab nii 65% õpetajatest. Eesti õppekeelega koolide õpetajatest usuvad pea 3/4, et nende aktiivne tegevus panustab keskkonna probleemide lahendamisse, siis vene õppekeelega koolides väljendab seda veendumust ainult 42% õpetajatest. Läti uuringu tulemused oli siinkohal Eesti omale väga sarnased. Seal arvasid vene õppekeelega koolide õpetajad pea poole sagedamini kui läti õppekeelega koolide õpetajad, et nende tegevusel puudub mõju valitsuse tegemistele.

Joonis 6. Eri õppekeelega koolide õpetajate ühiskondliku aktiivsuse hoiakud; % õpetajatest, kes olid esitatud väidetega „nõus“ või „väga nõus“.

Sooline võrdõiguslikkus

Soolise võrdõiguslikkuse hoiakute uurimiseks küsiti küsitluses osalenutelt nende hinnanguid nelja erineva väite kohta, mis puudutas meeste ja naiste haridust, karjäärivõimalusi, poliitikas ja äris tegutsemist. Joonis 7 esitab ülevaate õpilaste hinnangutest esitatud väidete kohta. Näeme, et kõige enam lahknevad õpilaste hoiakud selles osas, mil määral naised ja mehed sobivad poliitikuteks ning mil määral peaksid naiste karjäärivõimalused olema võrdsed meeste omadega. Vene õppekeelega koolide õpilastest arvab 44%, et mehed on paremad poliitikud kui naised, samas kui ainult 22% eesti õppekeelega koolidest on selle väitega nõus. Naiste ja meeste võrdväärseid karjäärivõimalusi toetavad 90% eesti õppekeelega koolide õpilastest, samas kui vene õppekeelega koolides arvab sama 76% õpilastest. Kõrghariduse kättesaadavust nii meestele kui naistele hindavad eri õppekeelega koolide õpilased ühtemoodi.

Joonis 7. Eri õppekeelega koolide õpilaste soolise võrdõiguslikkuse hoiakud; % õpilastest, kes olid esitatud väidetega „nõus“ või „väga nõus“.

Ka varasem Tootsi jt noorte kodanikukultuuri uuring (Toots, Idnurm, & Ševeljova, 2006) tõi esile, et vene õppekeelega koolide õpilaste hinnangud on soolise võrdõiguslikkuse küsimuses erinevad eesti õppekeelega koolide õpilaste omast. Vene õppekeelega koolide õpilased kalduvad vähem sugupoolte võrdsust toetama nii poliitiliste õiguste kui tööturualaste õiguste osas. Seega näitavad uuringud, et vene õppekeelega koolides toimiv kodanikuskasvatuse põhimõtteid järgiv ning vene õppekeelega koolide õpilaste hinnangud toetavad sagedamini traditsiooniliste soorollide säilimist ühiskonnas (eriti poliitikas).

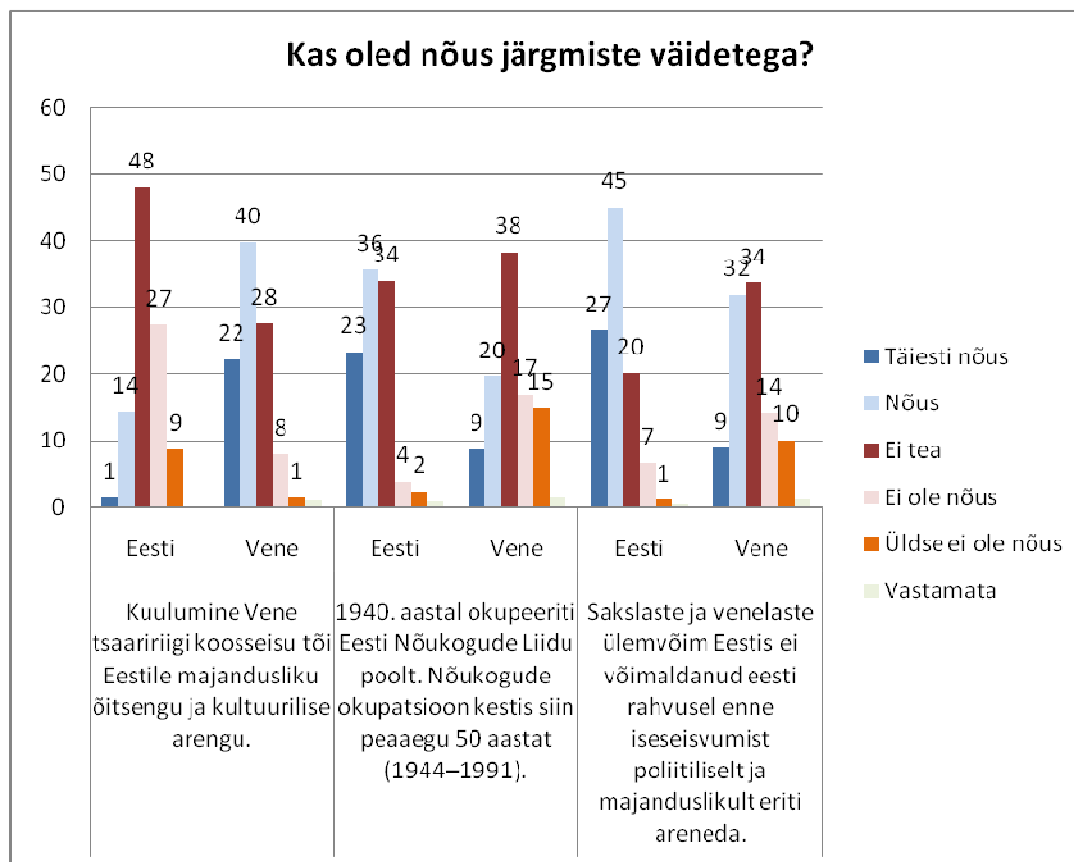
Käesoleva uuringu raames koostati ka soolise võrdõiguslikkuse indeks kõigi osalenud riikide kohta, lähtudes soolise võrdõiguslikkuse küsimustele antud vastuste keskmistest hinnangutest. Lisa Joonis 15 annab võrdleva ülevaate eri riikide erinevate õppekeeltega koolide hinnangutest. Võrreldes Eestit näiteks naabri Lätiga näeme, et ka seal on sarnaselt Eestiga läti õppekeelega koolide õpilaste hinnangud soolise võrdõiguslikkuse osas mõnevõrra soosivamad võrreldes vene õppekeelega koolidega. On näha, et mõlemas riigis toetavad vähemusrahvuste koolid enamusrahvuste koolist tugevamini traditsiooniliste soorollide edasikandmist. Samas iseloomustab enamusrahvuste koolide õpilasi sagedamini kaasaja demokraatlikule riigile omasem hoiak soorollidesse.

Hinnangud ajaloosündmustele

Ühtse kodanikkonna kujunemist mõjutab ühe olulise aspektina ajalooõpetus ning õpilastele pakutavad nägemused minevikusündmustest. Seetõttu hõlmas käesolev uuring ka küsimusi ajaloosündmuste kohta. Õpilastel paluti anda oma hinnangud kolme ajalugu puudutava väite kohta. Joonis 8 annab ülevaate eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste vastustest. Jooniselt nähtub, et eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste vaated lahknevad oluliselt ajalooküsimustes. Kui enam kui pooled (62% täiesti nõus või nõus) vene õppekeelega koolide õpilastest peavad Eesti kuulumist Vene tsaaririigi koosseisu Eestile soodsaks mõjuks, olles arvamisel, et Vene tsaaririigi koosseisu kuulumine tõi Eestile kaasa majandusliku ja kultuurilise edu, siis eesti õppekeelega koolide õpilastest on samal seisukohal ainult 15% (nõus või täiesti nõus) õpilasi. Samas tuleb ka esile tuua, et 48% eesti õppekeelega koolide õpilastest ei osanud sellele küsimusele hinnangut anda, viidates sellele, et õpilaste jaoks osutus see küsimus liialt abstraktseks.

Ka 1940. aasta sündmuste osas lahknevad õpilaste vaated selgelt. Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest arvab 59% (nõus või täiesti nõus), et 1940. aastal Eesti okupeeriti Nõukogude Liidu poolt, siis vene õppekeelega koolide õpilastest on samal arvamisel ainult 29% (nõus või täiesti nõus) vastanutest. Vene õppekeelega koolide õpilastest ei nõustunud esitatud väitega 32% ning eesti õppekeelega koolide õpilastest 6%. Ligi kolmandik õpilasi ei osanud taas oma hinnangut anda.

Kolmanda väite osas, mis puudutas eesti rahvuslikku arengut, eksisteerisid samuti suured erinevused eri õppekeeltega koolide õpilaste osas. Kui eesti õppekeelega koolide õpilastest pea kolmveerand (72% nõus või täiesti nõus) arvas, et võõrvõimude valitsemine Eestis takistas eesti rahvuse arengut, siis vene õppekeelega koolidest nõustus selle väitega ainult 41% (nõus või täiesti nõus). Vene õppekeelega koolide õpilastest olid esitatud väitele vastu 24% ning oma arvamust ei osanud väljendada 34%. Eesti õpilastest viiendik ei osanud selles küsimuses seisukohta võtta.

Joonis 8. Eri õppekeelega koolide õpilaste hinnangud ajalooksündmustele; %.

Kuigi ajalooksündmuste kohta käivad väited osutusid õpilaste jaoks mõnevõrra keerukateks (lähtudes suhteliselt suurest hulgast „ei tea“ vastustest), on siiski näha, et õpilaste vaated minevikusündmuste osas erinevad suurel määral. Marek Tamm (Tamm, 2007) on eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste erinevaid ajalookäsitusi analüüsid esile toonud, et vene õppekeelega koolidele on omane „ametliku“ ja „mitteametliku“ ajalookäsituse paralleelne eksisteerimine – õpikud, mis on eesti keelest vene keelde tõlgitud, esitavad seda ametlikku tõde ning õpetajad ja vanemad loovad lastele teistsugust arusaama minevikusündmustest. Tamme arvates on Eestis probleemiks eelkõige ajalooõpikud ning õppekava, mis ei ole koostatud vene noorte kultuuri- ja ajalootausta arvesse võttes. Ei saa loota, et õpikuid, milles venelasi kujutatakse enamasti ainult negatiivses valguses, on võimalik teha meelepäraseks vene õpilastele. Laiemalt peegeldavad vene õppekeelega koolide õpilaste hoiakud seda, millist mõju omab Venemaa massimeedia ja propaganda Eestis venekeelsele elanikkonnale.

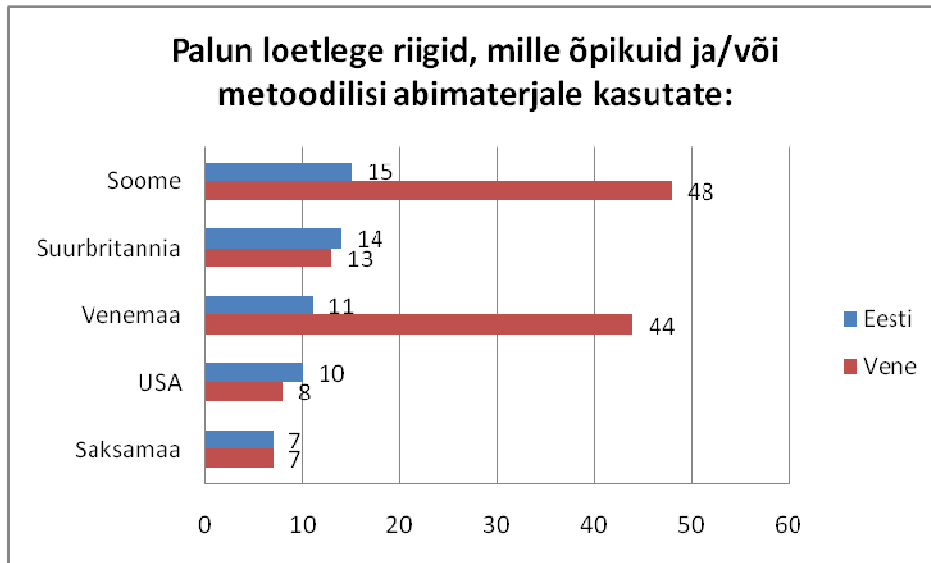
Uuringu raames oli vaatluse all ka ajalooõpikute ning õpetamise teema. Õpilastelt uuriti nende hinnangut eestlaste ning vene emakeelega inimeste käsitlemise kohta ajalooõpikutes (vt lisa Joonis 16). Kui 66% eesti õppekeelega koolide õpilastest on arvamusel, et nende kooli ajalooõpikutes räägitakse ühtemoodi õiglaselt nii eestlaste kui ka venekeelsetest inimestest, siis vene õppekeelega koolides oli samal arvamusel 55% vastanutest. Esitatud väitega ei nõustunud vene õppekeelega koolide õpilastest 28% ning eesti õppekeelega koolidest 12%. Kuigi õpilaste hinnangutest nähtub, et vene õppekeelega koolide õpilased tunnetavad teatud ebaõiglust õpikute osas, ei ole ebaõigluste tunnetajate osakaal niivõrd suur, kui võiks eeldada ajalooksündmustele antud vastustest. Võimalik on ka, et õpilaste jaoks oli tegemist liialt keerulise küsimusega.

Oluliselt enam aga tunnetavad ajalooõpikutes valitsevat ebaõiglust vene õppekoolide pedagoogid (vt lisa Joonis 17). Vene õppekeele koolide õpetajatest enam kui pooled (52%) on arvamusel, et ajalooõpikutes ei räägita ühtemoodi õiglaselt nii eestlastest kui vene emakeele inimestest. Eesti õppekeele koolide õpetajatest on sellel arvamusel ainult 6% vastanutest. Õpetajate vastustest peegeldub märkimisväärne rahulolematuse ajalooõpikute sisu osas. Õpetajate rahulolematuse üheks põhjuseks on õpikutes ja õpetamises leiduvad rahvuslikud stereotüübid (vt lisa Joonis 18). Vene õppekeele koolide õpetajatest ligi veerand (26%) arvab, et õpikutes ja tundides esineb tihti või peaaegu alati rahvuslike stereotüüpe. Mõnikord esinemist möönavad nii eesti kui vene õppekeele koolide õpetajad (vastavalt 45% ja 51% vastanutest).

Õpetajate poolt tajutava ebaõigluse puhul tekib küsimus, kas selle suhtes võetakse ka midagi ette või lihtsalt aktsepteeritakse seda vaikselt. Uuring näitab, et mitmed õpetajad püüavad seda tunnetatavat ebaõiglust „korrigeerida“. Esiteks näitavad õpilaste vastused, et õpetajad esitavad õpilastele ka õpikust erinevaid käsitusi (vt lisa Joonis 19). Eesti õppekeele koolide õpilastest 27% ning vene õppekeele koolide õpilastest 33% ütlesid, et ajalooõpetaja on mõnikord rääkinud, et venelaste roll ajaloos oli tegelikult erinev sellest, mis on kirjas ajalooõpikus. Vastavalt 6% ja 9% vastasid, et ajalooõpetaja on teinud seda tihti või peaaegu alati. Õpetajate hinnangud ebaõiglase ajaloosündmuse kujutamise osas näitavad samuti, et õpetajad peavad oluliseks õpikus esitatud korrigeerimist (vt lisa Joonis 20). Eesti õppekeele koolide õpetajatest 64% ning vene õppekeele koolide õpetajatest 40% vastas, et peavad õigeks õpikus esitatud korrigeerimist, kasutades selleks teisi abimaterjale ning allikaid. Samas paistab silma ka erinevus eesti ja vene õppekeele õpetajate vahel selles osas, et vene õppekeele koolide õpetajate seas on palju selliseid, kes peavad ebaõiglasena tunduva ametliku õppekava õpetamist primaarseks, jättes õpilastele esitama alternatiivsed käsitlused. 41% vene õppekeele õpetajatest vastas, et nad õpetavad teemast vastavalt õpikule, samas rõhutades enda eriarvamust. Eesti õppekeele koolide puhul oli samal arvamusel ainult 10% õpetajaist. Vene õppekeele koolide õpetajate vastustest võib välja lugeda Marek Tamme poolt viidatud „ametliku“ õppekava õpetamise praktiseerimist teatud hulga õpetajate seas.

Teise asjaoluna viitab õppekava „korrigeerimisele“ teiste riikide õppematerjalide ja õpikute kasutamine. Õpetajate küsitlus näitab, et teiste riikide õppematerjalide kasutamine on üsna levinud, seejuures kasutavad teiste riikide materjale tihedamini vene õppekeele koolide õpetajad. Viimastest tunnistasid enam kui pooled (54%) teiste riikide õppematerjalide kasutamist. Eesti õppekeele koolide õpetajate seas oli selliseid umbes kolmandik (36%). Joonis 9 annab ülevaate riikidest, mille materjale enim õpetajad kasutavad. Kui eesti õppekeele koolide puhul on enimmimetatud riigid Soome ja Suurbritannia, siis vene õppekeele koolide puhul on lisaks Soomele näha ka Venemaa materjalide suur osatähtsus. Venemaa õppematerjalide kasutamine viitab varjatud õppekava eksisteerimisele vene õppekeele koolides. Kuigi Venemaa õppematerjalide kasutamise põhjusi võib olla mitmeid ning kõik Venemaalt pärinevad õppematerjalid ei pruugi olla ideoloogilise sõnumiga, viitab Venemaa materjali levik osaliselt põhjustele, miks vene õppekeele koolide õpilaste ning õpetajate hoiakud ning vaated erinevad eesti õppekeele koolide õpilaste omadest. Venemaa materjalide kasutamine on üks teguritest rahvusliku lõhestatuse tekitamisel. Lisaks on see märk vene õppekeele õpetajate umbusust kehtiva õppekava ja materjalide suhtes. Aga ka olemasoleva õppematerjali sobivuse probleemidest vene õppekeele koolides.

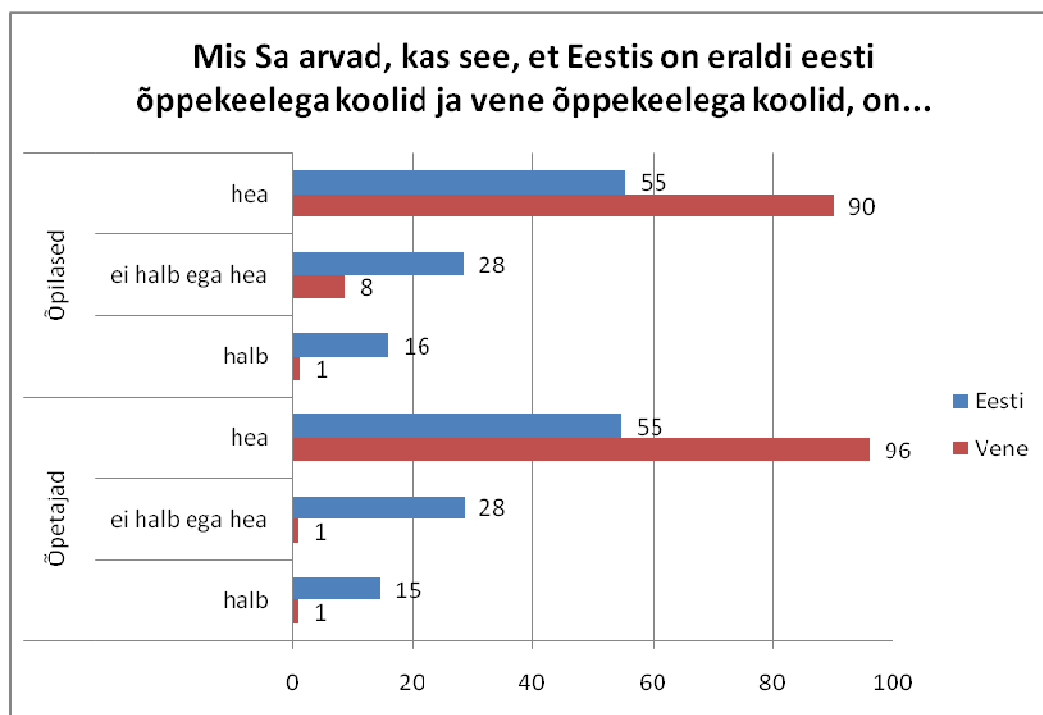

Joonis 9. Riigid, mille õpikuid ja/või metoodilisi abimaterjale õpetajad enim kasutavad.

4.4 Nägemused eri õppekeelega koolide eksisteerimise osas

Haridussüsteemi desegregerimise üheks oluliseks eelduseks on, et selle osaliste hoiakud oleksid selles osas toetavad. Ehk et keelepõhiselt eraldatud koolisüsteemi kadumine vajab nii õpetajate kui õpilaste toetust selle elluviimiseks. Seetõttu uuriti osalistelt, nii õpilastelt kui õpetajatelt, seda, mida nad arvavad praegusest õppekeelesti lahku löödud haridussüsteemist ning millised on nende arvamused ühtse haridussüsteemi kujundamise osas. Järgnevalt tulevadki need aspektid vaatluse alla.

Nagu allolevalt jooniselt (Joonis 10) näha, on vene õppekeelega koolide õpilaste ja õpetajate toetus eri õppekeelega koolide eksisteerimisele väga kõrge. Vene õppekeelega koolide õpilastest 90% ja õpetajatest 96% peab eraldi õppekeelega koolide olemasolu heaks või väga heaks. Samas eesti õppekeelega koolide õpetajatest ning õpilastest üksnes veidi üle poole toetab erineva õppekeeltega koolide eksisteerimist. Eesti õppekeelega koolide õpilastest ja õpetajatest 28% ei oska öelda, kas tegemist on hea või halva nähtusega ning 15-16% arvab, et erinevate koolide eksisteerimine on pigem negatiivne nähtus.

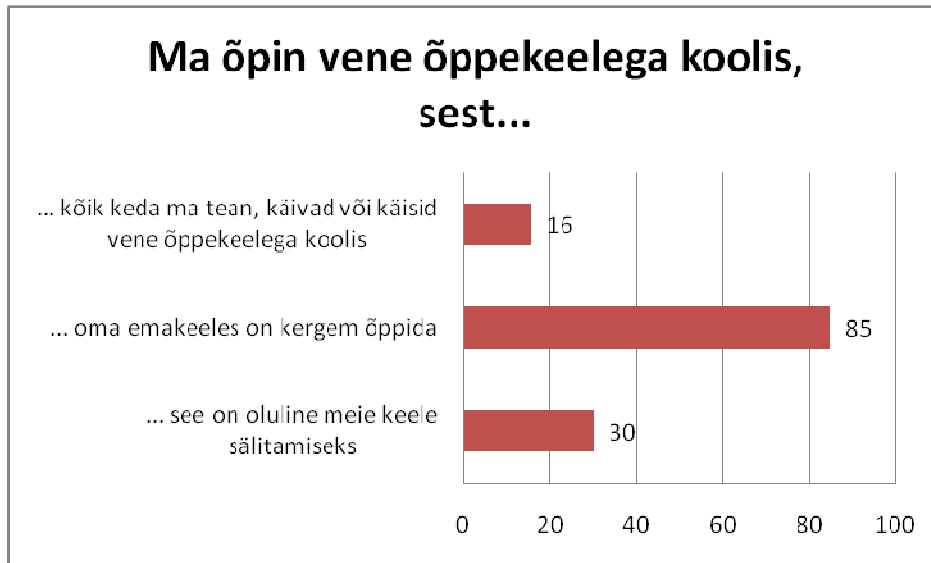
Joonis 10. Eri õppekeeltega koolide õpilaste ja õpetajate hinnangud eraldi eesti ja vene õppekeeltega koolide olemasolu kohta, %. Vastusevariandid „hea“ ja „väga hea“ on koondatud vastusevariandi „hea“ alla ning „halb“ ja „väga halb“ variandi „halb“ alla.

Fookusgruppide intervjuudes küsiti samuti õpilastelt eri õppekeelega koolide olemasolu kohta. Eesti õppekeelega koolis osalenud õpilaste arvamused näitasid, et põhjused, miks toetatakse eraldi õppekeeltega koolide olemasolu, on seotud esmajärjekorras keelebarjääriga, mis raskendab koolis toimetulekut ning samas võib ka olla ebameeldiva kohtlemise allikaks. Näiteks õpilaste väited:

- Venelased ei saaks keele tõttu sama hästi hakkama.
- Vene õpilased võivad end siin [eesti õppekeelega koolis] tunda veidi ahistatuna oma keeleoskuse pärast ja mõned õpilased ei kannata vene õpilasi. Sellepärast nad võivad end tunda ebamugavalt ja nad ei saa ka end nii hästi väljendada, kui nad tahaksid. Nende sõnavara on ikka ka veidi rohkem piiratud ja nad ei saa kõike, mida räägitakse, aru.
- Kui vene õpilased ei oska eesti keelt, ei saaks nad eesti koolist sama head haridust kui vene koolist.

Samas möönavad eesti õpilased, et kui vene lapsed käivad eesti lasteaias ning nende eesti keel on hea, siis saaks nad ka eesti õppekeelega koolis hästi hakkama.

Vene õppekeelega koolide õpilased eelistavad just seda kooli enamasti praktilistel põhjustelt (vt Joonis 11). Kõige sagedamini mainitud vene õppekeelega kooli eelistamise põhjuseks on, et emakeeles on kergem õppida. Keele säilitamise olulisust mainitakse selgelt palju harvemini. Ilmselt ei ole õpilaste jaoks keele säilimine niivõrd oluline, vene keele oskust peetakse loomulikuks, kui see on õpilaste koduseks keeleks.

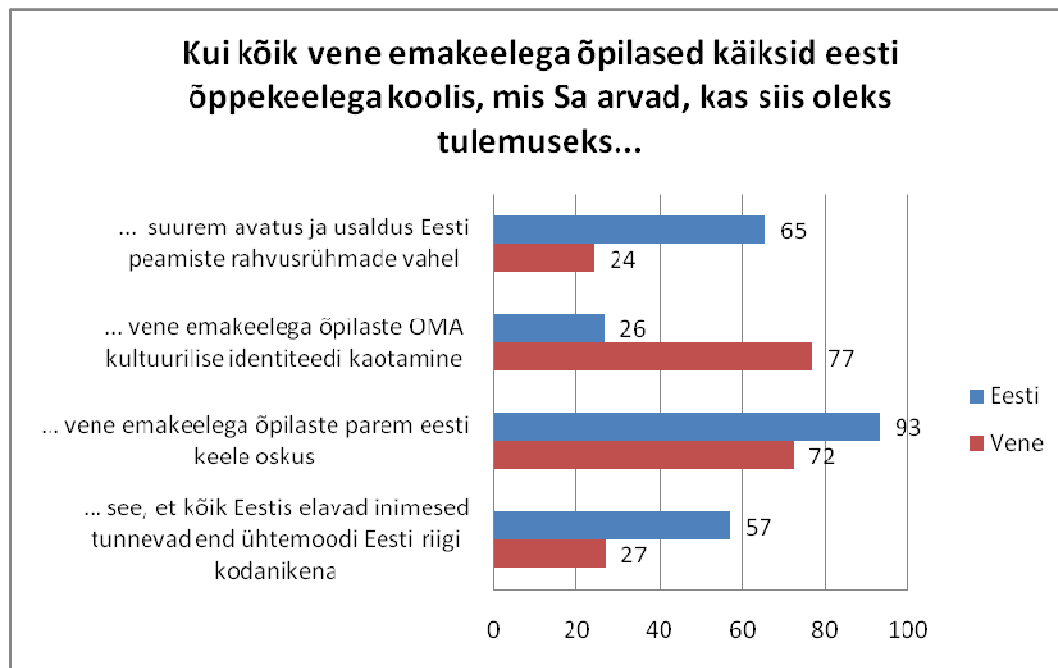
Joonis 11. Vene õpilaste põhjused vene õppekeelega kooli valikuks, % (võimalik valida korraga mitu vastusevarianti).

Fookusgruppides osalenud vene õpilased tõid samuti esile sama asja: oma emakeeles õppimine on kergem ning õpilasel on võimalik omandada rohkem teadmisi. Samas leidub mõnede õpilaste seas arvamust, et eesti õppekeelega koolis ei suhtutaks vene emakeele õpilastesse hästi. Nt õpilaste arvamused:

- Kui me lähleks eesti kooli, siis keegi ei kohtleks seal meid nagu eestlasi. Õpilaste alateadvuses on teatud usaldamatus.
- Eestlaste suhtumine venelastesse ei ole väga hea, nad kuidagi ei salli meid. Me tunneks eesti koolis end nagu „teised“.

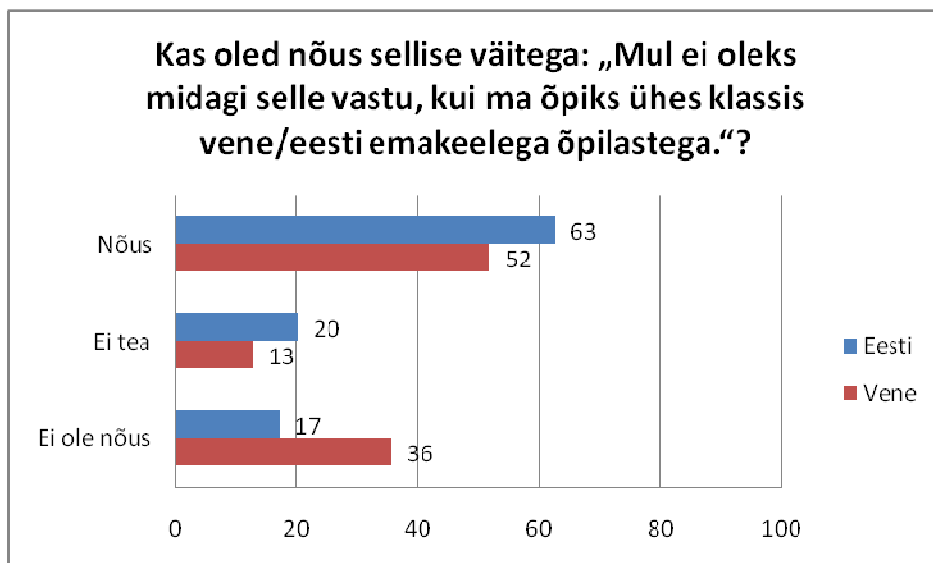
Samas mõõnavad vene õpilased, et kui eesti õpilased tuleks vene kooli, tunneksid nad samamoodi end seal ebamugavalt. Samas nii vene kui õpilased tõid välja selle, et kui käidaks ühes koolis algusest peale, ei oleks suhetes probleeme. Need hoiakuid viitavad sellele, et reaalsete kontaktide vähesusest tingitud stereotüübid mõjutavad õpilaste hoiakuid üsna tugevalt.

Põhjuseid, miks vene õppekeelega koolide õpetajad ja õpilased toetavad eri õppekeeltega koolide eksisteerimist aitas selgitada ka küsimus, mille kaudu uuriti osalistelt, millist mõju võiks vene õppekeelega õpilaste õppimine eesti õppekeelega koolides omada (vt Joonis 12 ja lisa Joonis 21). Kuigi ligi kolmandik vene õppekeelega koolide õpilastest ja õpetajatest (vastavalt 78% ja 72%) mõõnavad, et vene õppekeelega koolide õpilaste käimine eesti õppekeelega koolides parandaks vene õpilaste eesti keele oskust, on siiski vene õppekeelega õpilased ja õpetajad mures, et parem eesti keele oskus saavutataks kultuurilise identiteedi kaotamise hinnaga. Eriti mures on kultuurilise identiteedi osas vene õppekeelega koolide õpetajad: 77% neist arvas, et vene emakeele õpilaste käimine eesti õppekeelega koolis tooks kaasa nende oma kultuurilise identiteedi kaotamise. Samas eesti õpetajatest on sellel hinnangul ainult 26% vastanutest. Eesti õppekeelega koolide õpetajad ja õpilased on ka oluliselt optimistlikumad selles osas, et vene emakeele õpilaste eesti õppekeelega koolides käimine tekitab Eesti peamiste rahvusrühmade vahel enam usaldust ning loob ühist kodanikutunnet. Kui enam kui pooled eesti õppekeelega koolide õpetajatest arvab seda, siis vene õppekeelega koolide õpetajatest usub seda vaid ligi veerand. Ühine riigiidentiteet omab ka vene õpetajate silmis omaette väärtusena eesti õpetajatest vähem tähtsust (vt lisa Joonis 22).

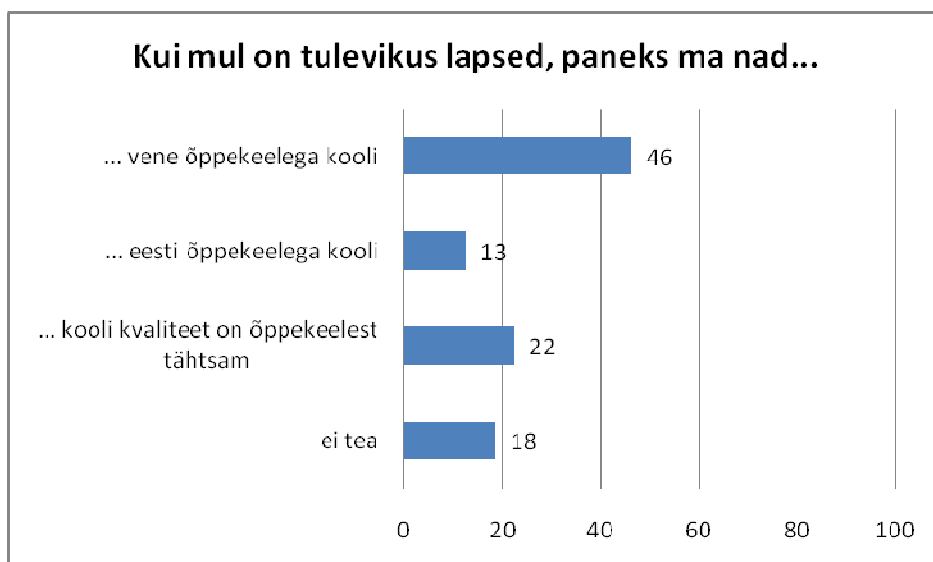
Joonis 12. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud vene õppekeelega koolide kaotamise mõjude kohta, % nendest, kes olid esitatud väidetega nõus või väga nõus.

Kuigi vene õppekeelega koolide õpetajad ja vähemal määral õpilased kardavad vene emakeelega õpilaste kultuurilise identiteedi kaotust, kui eri emakeelega õpilased õpiksid üheskoos eesti õppekeelega koolis, on siiski märkimisväärne osa vene emakeelega õpilasi valmis eesti õppekeelega õpilastega üheskoos õppima. Joonis 13 annab ülevaate õpilaste hinnangutest teise emakeelega õpilaste ühes klassis õppimise kohta. Vene õppekeelega koolide õpilastest 52% on nõus õppima ühes klassis eesti emakeelega õpilastega. Eesti õppekeelega koolide õpilastest on nõus sama tegema 63%. Siiski, vaadates nende hulka, kes pole nõus teise emakeelega õpilastega koos õppima, on näha, et vene õppekeelega koolide õpilased soovivad eesti õppekeelega koolide õpilastest sagedamini end teise emakeelega õpilastest distantseerida (koos õppimise vastu 36%). Enam kui kolmandiku vene õppekeele koolide õpilaste vastuseis eesti õppekeelega koolide õpilastega koosõppimisele viitab siiski vene õppekeelega koolide säilitamise vajadusele, peegeldades ilmselt õpilaste hirmu eesti keelse kooliga seotud õppimise raskustest ning vähemal määral ka kultuurilise identiteedi kaotuse muret.

Joonis 13. Eri õppekeelega koolide õpilaste hinnangud teise emakeelega õpilastega ühes klassis õppimise kohta, %.

Eesti haridussüsteemi desegregeerumise vähendamise võimalusi aitavad selgitada ka vene õpilaste vaated selles osas, millist haridusteed nad oma tulevastele lastele ette näevad. See sama küsimus on otseselt seotud ka vene õppekeelega koolide tulevase nõudluse küsimusega. Küsitlus näitab (Joonis 14), et kui pooled vene õppekeelega koolide õpilastest peavad võimalikuks ka eesti emakeelega õpilastega koos õppimist, soovivad nad tulevikus vene õppekeelega koolide säilimist oma laste haridust silmas pidades. Vene õpilastest 46% arvab, et nad paneksid tulevikus oma lapsed vene õppekeelega kooli. Eesti õppekeelega kooli eelistaks ainult 13%. Kvaliteedi järgi otsustaks 22%. Seega viiendik õpilastest seaks oma lapse kooli valikul esikohale antava õppe kvaliteedi, mitte õppekeele.

Joonis 14. Vene õppekeelega koolide õpilaste arvamused oma tulevaste laste õppekeele valiku osas, % (vastajad ainult vene rahvusest õpilased).

5 Kokkuvõte ja soovitused

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli otsida vastust küsimusele, mil määral keelepõhiselt eraldatud haridus kujundab teineteisest lahus olevaid või eraldatud kogukondi. Ehk teisisõnu, kuidas mõjutab Eestis eri õppekeelega koolides antav haridus erinevalt sellest väljakasvavate tulevaste kodanike hoiakuid ja maailmapilti. Selleks analüüsiti erinevaid haridust puudutavaid dokumente ja materjale, viidi läbi intervjuud hariduseksperptide ning õpilastega ja küsitleti eesti ja vene õppekeelega koolide õpilasi ning nende õpetajaid.

Kokkuvõttes võib välja tuua, et kuigi formaalselt ei tohiks eesti ja vene õppekeelega koolid üksteisest erineda peale õppetöö läbiviimise keele, järgides ühte ja sama riiklikku õppekava, on mitmeid olulisi erinevusi, mis eri õppekeelega koole ning nende õpilasi eristavad.

Esiteks eristab eesti ja vene õppekeelega koole nende keskkond, milles nad toimivad. Kuigi vähenev õpilaste arv ning selle mõju koolivõrgule on probleemiks ühtemoodi nii eesti kui vene õppekeelega koolide puhul, on see siiski tuntavamaks mureks vene õppekeelega koolidele. Prognoosid näitavad oluliselt drastilisemat vene õppekeelega koolide õpilaste arvu langust, kui seda ennustatakse eesti õppekeelega koolide puhul. Nii näiteks prognoosib Haridus- ja Teadusministeerium 2012/2013. õppeaastaks võrreldes 2002/2003. õppeaastaga vene õppekeelega õpilaste languseks 65%, samas kui üldine õpilaste arvu muutus samal perioodil on prognoositud 30% ringi (Haridus- ja Teadusministeerium). Kuigi eestlaste osakaal rahvastikust on samuti üldiselt tõusmas, vähendades tasapisi vene õppekeelega koolide õpilaste arvu, on siiski muutused ühiskonnas ja haridussüsteemis tinginud ja tingimas vene õppekeelega koolide õpilaste arvu langust. Ühelt poolt on vene õppekeelega koolidele mõjunud kindlasti eesti keele oskuse suurem väärtustamine, mille peegelduseks on olnud keelekümbelprogrammi populaarsuse ning kakskeelsete koolide arv tõus viimastel aastatel. Eesti keele olulisus ja vajalikkus laste tulevase karjääri kindlustamisel on ilmselt ka paljusid lapsevanemaid pannud otsustama eesti õppekeelega koolide kasuks. Seda tendentsi on haridusasjatundjate hinnangul viimastel aastatel tugevdanud vene õppekeelega gümnaasiume puudutanud eestikeelsele aineõppele üleminek, mis on paljusid lapsevanemaid pannud muretsema vene õppekeelega koolide antava hariduse pärast. Arvestades vene õppekeelega koolide õpetajate tagasihoidlikku eesti keele oskust, on mitmed mitte-eesti lapsevanemad hakanud eelistama eesti õppekeelega koole, tagamaks oma lastele konkurentsivõimelisemat haridust. Lisaks on hakatud viitama võimekate õpilaste lahkumisele vene õppekeelega koolidest.

Vene õppekeelega koolide õpetajate keelebarjäär ei ole mureks ainult eestikeelse õppe siseseviimisel, vaid ka paistab mõjutavat üldisemalt vene õppekeelega koolide õpilaste haridustulemusi. Madal eesti keele oskus on jätnud paljud vene õppekeelega koolide õpetajad ilma tänapäevasest ainedidaktilisest täiendkoolitusest, mõjutades õppe kvaliteedis mahajäämust võrreldes eesti õppekeelega koolidega.

Vene õppekeele koolide õpetajate keelekõsimus on laiemalt teemaks ka mitte-eesti inimeste meediakasutuse kontekstis. Arvestades venekeelse ja Venemaa meedia populaarsust mitte-eestlastest elanikkonna seas, kujundab nii õpetajate kui ka õpilaste hoiakuid ja arvamusi märkimisväärselt Venemaa propaganda ning informatsioon.

Võib öelda, et keskkonnas, milles vene õppekeele koolid toimivad, on võrreldes eesti õppekeele koolidega oluliselt enam ebakindlust. Keelekõsimusest tulenevad probleemid, gümnaasiumi tasemel koole mitterahuldava korraldusega läbi viidud reform üleminekuks eestikeelsele aineõppele, õpilaste arvude vähenemine ning võimalik, et ka negatiivsed meediakajastused on loonud vene õppekeele koolide seas tunde vene õppekeele koolide staatuse ebavõrdsusest.

Arvestades eri õppekeele koolide erinevaid toimimiskeskondi, milles võiksid siis kokkuvõttes eesti ja vene õppekeele koolide õpilased peamiselt oma arvamustes ning hoiakutes erineda? Järgnevalt on kokkuvõtlikult esitatud uuringust esile tulnud peamised erinevused ja tähelepanekud.

- Varasemates uuringutes esile toodud tagasihoidlikud rahvustevahelised kontaktid tulid ka esile käesolevas uuringus. Vene õppekeele koolide õpilaste puhul paistab lähedasi kontakte teise emakeele õpilastega olema vähem, kui eesti õppekeele koolide õpilaste puhul. Ühtegi eesti emakeele sõpra ei oma 35% vene õppekeele koolide õpilastest, eesti õppekeele koolides ei oma vene emakeele sõpru 28% õpilasi. Vene õppekeele õpilaste üha sagedam sattumine eesti õppekeele koolidesse võib olla üheks põhjuseks, miks eesti õppekeele õpilaste kontaktid vene õpilastega tihedamad on, mõjutades seeläbi ka eesti õppekeele õpilaste hoiakuid vene emakeele inimeste suhtes positiivses suunas. Need tulemused rõhutavad jätkuvalt vajadust tegeleda eri emakeele õpilaste ühistel huvidel põhinevate kontaktide loomise ning tihendamisega.
- Esile tuli vene ja eesti õppekeele koolide õpilaste erinev usk oma ühiskondliku aktiivsuse tulemuslikkusesse. Kui ligi pooled vene õppekeele koolide õpilastest, ei usu, et nad oleksid suutelised valitsuse tegemisi mõjutama, siis eesti õppekeele koolide õpilased on oluliselt optimistlikumad, nendest ligi veerand oli seisukohal, et nende tegevusel puudub mõju. Ka poliitikavälises sfääris tuleb esile vene õppekeele koolide õpilaste pessimism: ainult kolmandik vene õppekeele koolide õpilastest usub, et nende aktiivne osalus aitab lahendada keskkonnaprobleeme, samas kui eesti õppekeele koolide õpilaste puhul on see osakaal 60%. Need õpilaste hinnangud peegeldavad üsna täpselt nende õpetajate hinnanguid, viidates eelkõige vene õpetajaskonnas levinud ühiskondlikule võõrandumisele. Eesti õppekeele koolide õpilaste õpetajad paistavad kandvat ja toetavat oluliselt suuremal määral ühiskondliku osaluse ja aktiivsuse väärtusi. Kuna õpetajaskonna, eriti vanemaalise õpetajaskonna, väärtusi on väga keeruline olulisel määral mõjutada, tuleks vene õppekeele õpilaste kodanikukasvatusele tunni- ja kooliväliste tegevuste kaudu senisest suuremat rõhku asetada. Vene õpilaste aktiivsust aitaks suurendada ühelt poolt koolidemokraatia

edendamine ning samuti ka kaasatuse suurendamine ühiskondlikesse noorteorganisatsioonidesse.

- Soolise võrdõiguslikkuse küsimuses ilmnes vene õppekeele koolide õpilaste suurem poolehoid traditsioonilistele soorollidele (poliitikas ja karjäärivõimalustes) võrreldes eesti õppekeele koolide õpilastega. Kuigi teatud rolli võib siinkohal mängida ka rahvuslik eripära, toob selline tulemus taas esile vene õppekeele koolide väiksema avatuse kaasaja kodanikukasvatuse väärtusele. Seejuures on teatud määral ilmselt oma mõju ka vene õppekeele koolide pedagoogide keelebarjäärist tuleneval vähesel koolitustes ja erialavõrgustikes osalemisel. Taas tuleks seega vene õppekeele koolide õpilaste tunni- ja koolivälises tegevuses soorollide teemale omaette rõhku asetada. Laiemalt tuleks jälgida ja vähendada soorollide stereotüüpe õppematerjalides, seda ka eesti õppekeele koolide puhul.
- Ajaloõpetuse küsimus on väga selgelt eri õppekeele koolide eristav. Esiteks erinevad eesti ja vene õppekeele koolide õpilaste nägemused oluliste ajaloosündmuste osas. Vaatamata ühesugusele õppekavale, on eri õppekeele koolide õpilaste hinnangud ajaloosündmustele lahknevad. Vene õppekeele koolide õpilaste arusaamad venelaste ja Venemaa rollist ajaloos on selgelt teistsugused eesti õppekeele koolide omast, olles mõjutatud perekonna ning õpetajate isiklikest tõekspidamistest, mis eristuvad kooliõpikutes esitatud „ametlikust“ ajalootõlgendusest. Lisaks on siinkohal samuti oma mõju Venemaa massimeedia propagandal.

Ajalooõpikud on ajalooõpetuse sõlmküsimuse juures võtmeteguriks. Nagu ajaloolased on viidanud, on keeruline venelasi ainult negatiivses valguses näitavaid õpikuid vene õppekeele koolide õpilastele ja õpetajatele meelepäraseks muuta ning selle kaudu ajalooõpetuse multikultuursust toetada. Käesolev küsitlus tõi esile, et vene õppekeele koolide õpetajad tajuvad eriti tugevalt õpikutes esitatavat ebaõiglust ning ka stereotüüpide esitamist. Ajaloosündmuste ebaõiglase kujutamise korral on paljudel nii vene kui eesti õppekeele koolide õpetajatel tavaks korrigeerida õpikus öeldut, kasutades selleks teisi abimaterjale ja allikaid. Samas eristab vene õppekeele õpetajaid eesti õppekeele õpetajatest see, et nende seas on ka palju ka selliseid, kes ebaõiglase käsitluse juures jäävad siiski õpikus öeldu juurde ning peavad vajalikuks ainult isikliku eriarvamuse esitamist. See toob esile jällegi nõ „ametliku“ ja „mitteametliku“ ajalookäsituse paralleelse eksisteerimise vene õppekeele koolides. Lisaks mängib ebaõiglaselt käsitletavate teemade juures omaette olulist rolli kasutatavate lisamaterjalide päritolu – erinevalt eesti õppekeele koolidest kasutavad vene õppekeele koolid selgelt oluliselt suuremal määral Venemaalt pärit õppematerjale. See asjaolu aga vähendab oluliselt võimalusi mitmekultuurilise ajalooõpetuse läbiviimiseks ning rõhutab vajadust ajalooõpetuse küsimusega tõsiselt tegeleda. Varjatud õppekava on küsimus, mida ei tohiks Eestis uute õppekavade ning õpikute ettevalmistamisel tähelepanuta jätta. Seejuures on olulisel kohal eri õppekeele koolide õpetajate senisest märkimisväärselt suurem kaasatus ja koostöö.

- Eri õppekeelega koolide õpilased ja õpetajad erinevad üsna märkimisväärselt keelepõhiselt eraldatud haridussüsteemi eksisteerimise olulisuse osas. Kui eesti õppekeelega koolide õpilaste ja õpetajate seas toetavad umbes pooled eri õppekeelega koolide olemasolu, siis vene õppekeelega koolide liikmete seas on poolehoid 90%line. Vene õppekeelega koolide õpetajad pooldavad tugevalt vene õppekeelega koolide säilimist, põhjendades seda vajadusega säilitada vene emakeelega õpilaste oma kultuurilist identiteeti. Kuigi vene õppekeelega koolide õpetajad usuvad, et vene emakeelega õpilaste käimine eesti õppekeelega koolis parandaks oluliselt eesti keele oskust, toimuks see kultuurilise identiteedi kaotuse hinnaga. Vene õppekeelega õpilaste hinnangud eesti emakeelega õpilastega koosõppimise osas on positiivsemad, ligi pooled on nõus ühes klassis eesti emakeelega õpilastega õppima. Samas vene õppekeelega õpilastest ligi pooled paneksid tulevikus oma lapse siiski vene õppekeelega kooli, viidates ka edaspidi venekeelse kooli säilitamise vajadusele.

Käesolev uuring tõstatab mitmes kohas küsimuse vene õppekeelega koolide säilimise võimalustest. Õpilaste ja õpetajate hinnangutest kajastub ühelt poolt vajadus säilitada vene õppekeelega koole, teisalt on aga neid koole ähvardamas õpilaste arvu drastiline vähenemine, on märke õpetajate keeleprobleemist tuleneva õpetuse kvaliteedi languse osas ning ka lapsevanemate eelistused peegeldusena vene õppekeelega koolide kvaliteedile paistavad üha enam kalduvat eesti õppekeelega koolide suunas. Õpetajate keeleprobleemist on saanud tõsine vene õppekeelega koole ohtu seadev tegur, millest väljapääsuks on ilmselt ainult uue põlvkonna Eestis õppinud ja eesti keelt vabalt valdava õpetajaskonna tekkimine. Uue generatsiooni õpetajaskonna kasvamine toob ilmselt ka muutusi õpetajaskonna väärtushinnangutes ja hoiakutes, leevendades ühiskondlikku lõhestatust.

Uuringus tõstati ka tugevalt vene õppekeelega koolide õpetajate mure venekeelsete õpilaste kultuurilise identiteedi säilimise pärast. Selles osas on oluline roll eesti õppekeelega koolidel, kes saaksid eraldatud hariduse vähendamisele kaasa aidata, pakkudes venekeelsetele õpilastele koolis võimalust valikainete või huviringide kaudu nende kultuurilist identiteeti tugevdada.

6 Kasutatud kirjandus

- Amir, Y. and S. Sharan (eds). (1984). *School Desegregation: Cross-cultural Perspectives*, Lawrence Erlbaum: Hillsdale.
- Haridus- ja Teadusministeerium. Kasutamise kuupäev: 3. märts 2009. a., www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6953
- Haridus- ja Teadusministeerium. *2007 üleminek*. Kasutamise kuupäev: 5. märts 2009. a., <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6209>
- Haridus- ja Teadusministeerium. *Uuringud, statistika, andmebaasid*. Kasutamise kuupäev: 3. märts 2009. a., <http://www.hm.ee/index.php?048055>
- Henno, I., Tire, G., Lepmann, T., Reiska, P., & Ehala, M. (2007). *Ülevaade rahvusvahelise õpilaste õpitulemuslikkuse hindamise programmi PISA 2006 tulemustest*. Kasutamise kuupäev: 3. märts 2009. a., allikas Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus: http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/PISA_l6pparuanne_041207.pdf
- Kirss, L., & Vihalemm, T. (2008). *RIP 2008-2013. Vajadus ja teostatavusuuringu lõpparuanne: II osa. Hariduslik integratsioon*. Kasutamise kuupäev: 25. märts 2009. a., allikas Integratsiooni Sihtasutus: http://www.meis.ee/upload/File/RIP_2008-2013_lopparuanne_2_Haridus.pdf
- Korts, K., & Vihalemm, T. (2008). *Integratsioonimonitooring 2008: Rahvustevahelised suhted, kontaktid ja meie-tunne*. Kasutamise kuupäev: 10. märts 2009. a., allikas Rahvastikuministri büroo: http://www.rahvastikuminister.ee/public/Rahvustevahelised_suhted_kontaktid_ja_meie_tunne.pdf
- Lauristin, M., & Vihalemm, Y. (2008). *RIP 2008-2013. Vajadus ja teostatavusuuringu lõpparuanne: I osa. Sissejuhatus. Uuringute raamistik, integratsiooni olemuse ning sihtrühmade täpsustamine*. Kasutamise kuupäev: 25. märts 2009. a., allikas Integratsiooni Sihtasutus: http://www.meis.ee/upload/File/RIP_2008-2013_lopparuanne_1_Sissejuhatus.pdf
- Tamm, M. (8. juuni 2007. a.). *Mõte. Õpetajate Leht*.
- TNS Emor. (jaanuar 2008. a.). *Eestikeelne aineõpe vene õppekeelega koolide gümnaasiumiastmes: mitte-eestlaste teadlikkus ja suhtumine ning seda mõjutavad tegurid*. Kasutamise kuupäev: 10. märts 2009. a., allikas Haridus- ja Teadusministeerium: <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=7217>
- TNS Emor. (november 2006. a.). *Kordusuuring: Eestikeelne aineõpe vene õppekeelega koolides: hetkeolukord ja vajadused*. Kasutamise kuupäev: 20. märts 2009. a., allikas Haridus- ja Teadusministeerium: <http://www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6357>
- Toots, A., Idnurm, T., & Ševeljova, M. (2006). *Noorte kodanikukultuur muutumas ühiskonnas*. Kasutamise kuupäev: 5. jaanuar 2008. a., allikas Tallinna Ülikool: <http://digar.nlib.ee/otsing/avaleht?pid=nlib-digar:785>

7 Lisad

Tabel 3. Õpilased üldhariduse päevaõppes

	Eesti	Muu*	sh inglise, soome	Kokku
1998	153 848	63 729		217 577
1999	154 747	61 094		215 841
2000	154 499	57 685		212 184
2001	153 304	54 308		207 612
2002	150 177	50 301		200 478
2003	146 169	46 401		192 570
2004	141 421	42 530	107	183 951
2005	136 036	37 786	133	173 822
2006	130 609	33 415	127	164 024
2007	124 274	30 797	171	155 071

* 2003. aastani on muu õppekeel ainult vene keel.

Allikas: Eesti Statistikaamet, Haridus- ja Teadusministeerium

Tabel 4. Riigieksamite tulemused eesti ja vene õppekeelega koolides

	2008*		2007*		2006		2005		2004	
	Eesti	Vene	Eesti	Vene	Eesti	Vene	Eesti	Vene	Eesti	Vene
Kirjand	60.5	58.9	59.4	59.3	56.54	57.39	54.79	49.05	54.53	51.88
Inglise keel	70.3	60.2	71.9	62.7	66.71	58.38	74.25	65.41	67.46	64.18
Geograafia	57.1	39.3	58.8	47.5	60.94	51.45	60.64	56.38	65.15	55.70
Ühiskonnaõpetus	67.4	51.8	61.8	50.1	59.96	46.45	56.09	48.84	59.57	57.46
Matemaatika	61.3	58.4	52.4	47.6	52.08	50.35	52.86	52.22	55.02	59.39
Bioloogia	62.6	63.9	60.4	59.2	63.35	59.49	67.59	63.78	58.97	58.03
Ajalugu	62.8	56.6	66.6	63.3	68.28	58.61	60.35	54.20	59.47	53.99
Keemia	66.1	67.2	62.1	64.1	64.82	68.42	66.63	70.01	65.00	68.90
Füüsika	65.2	62.9	71.5	67.3	69.09	71.97	67.58	68.65	59.78	65.26

* 2008 ja 2007. a kohta on esitatud ainult gümnaasiumide tulemused; varasemate aastate osas ei ole gümnaasiumide tulemused teistest koolitüüpidest eraldatud

Tabel 5. Põhikooli lõpueksamite tulemused eesti ja vene õppekeelela koolides

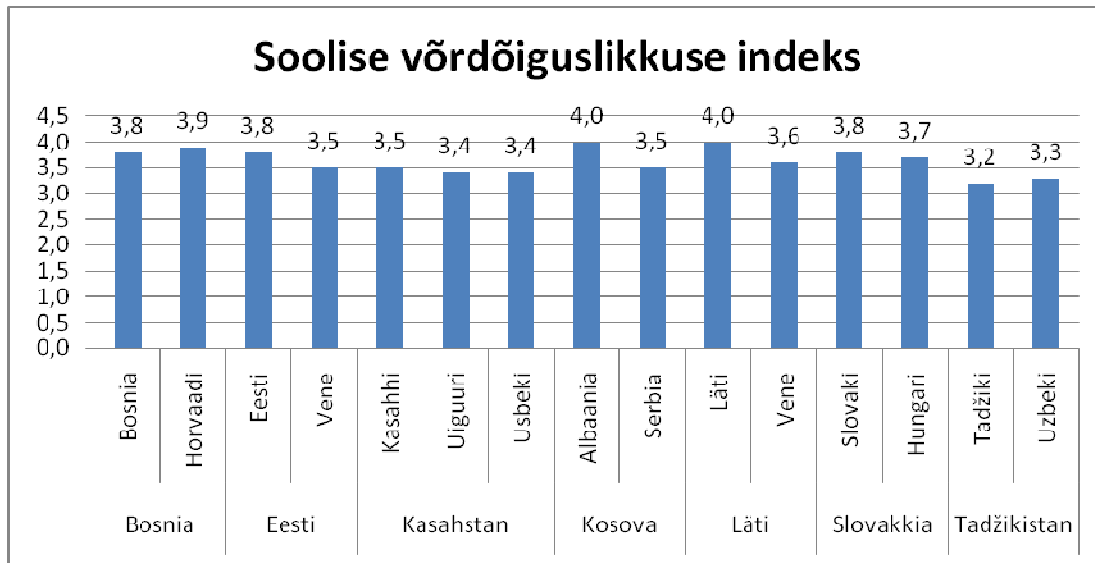
	2008		2007	
	Eesti	Vene	Eesti	Vene
Emakeel ja kirjandus	68.40	65.13	69.77	70.18
Inglise keel	61.81	58.02	59.90	55.14
Geograafia	45.63	45.00	52.75	42.16
Ühiskonnaõpetus	53.96	51.12	58.68	54.39
Matemaatika	31.10	30.91	31.13	30.39
Bioloogia	50.45	48.38	51.17	52.45
Ajalugu	56.88	46.66	50.35	45.99
Keemia	78.37	82.26	80.63	83.79
Füüsika	56.60	52.97	57.36	55.73

Tabel 6. Küsitlusele vastanud õpilased

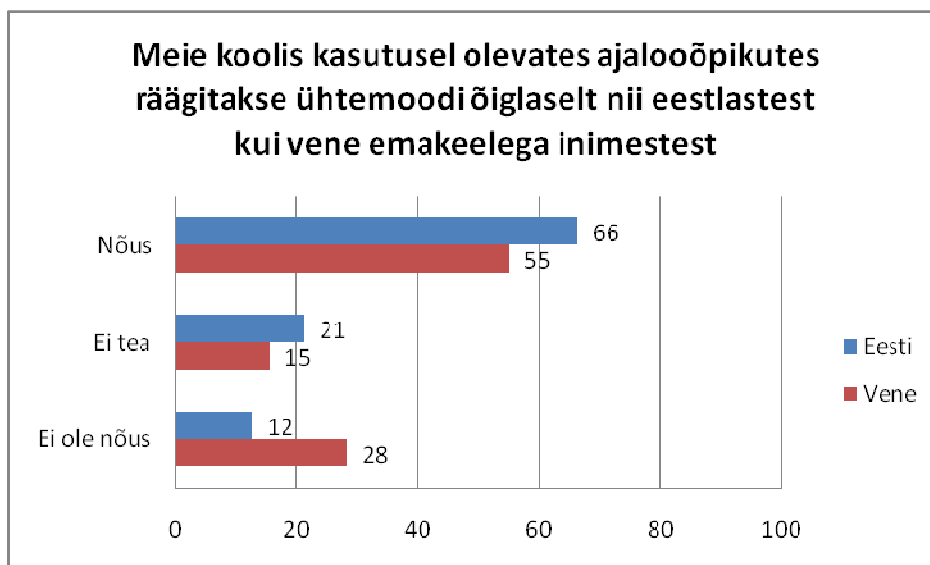
		Eesti	%	Vene	%
VANUS	14	4	1	20	5
	15	323	75	295	73
	16	88	20	62	15
	17	10	2	1	0
	18	2	0	0	0
	Vastamata	6	1	24	6
SUGU	Mees	224	52	212	53
	Naine	207	48	190	47
	Vastamata	2	0	0	0
ELUKOHT	Linn	175	40	372	93
	Maa	256	59	30	7
	Vastamata	2	0	0	0
EMAKEEL	Eesti	418	97	5	1
	Vene	10	2	386	96
	Muu	2	0	10	2
	Vastamata	3	1	1	0
RAHVUS	Eestlane	421	97	15	4
	Venelane	5	1	368	92
	Muu	6	1	15	4
	Vastamata	1	0	4	1
KOKKU		433		402	

Tabel 7. Küsitlusele vastanud õpetajad

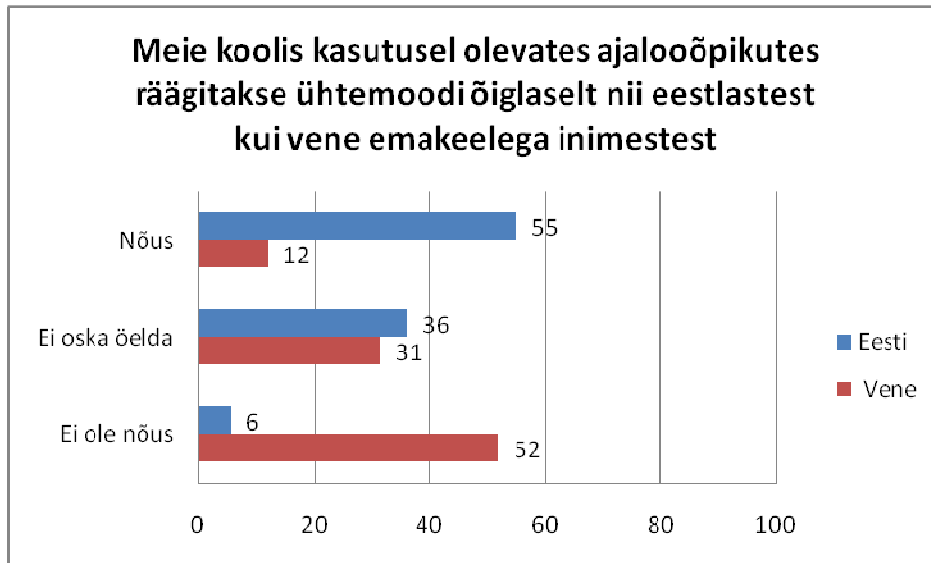
		Eesti	%	Vene	%
VANUS	20-29	15	10	6	6
	30-39	23	16	33	31
	40-49	43	30	27	25
	50-59	37	26	25	23
	60-69	12	8	9	8
	70-79	1	1	0	0
	Vastamata	13	9	8	7
SUGU	Mees	22	15	8	7
	Naine	122	85	100	93
ELUKOHT	Linn	65	45	102	94
	Maa	77	53	5	5
	Vastamata	2	1	1	1
EMAKEEL	Eesti	139	97	6	6
	Vene	5	3	97	90
	Muu	0	0	5	5
RAHVUS	Eestlane	138	96	10	9
	Venelane	4	3	91	84
	Muu	2	1	7	6
ÕPETAMISE KOGEMUS	kuni 5a	17	12	7	6
	6-10a	17	12	7	6
	11-20a	31	22	36	33
	üle 20a	55	38	39	36
	Vastamata	24	17	19	18
HARIDUS	keskharidus või lõpetamata				
	kõrgharidus	8	6	4	4
	bakalaureus	57	40	40	37
	magister	71	49	54	50
	muu	7	5	10	9
	Vastamata	1	1	0	0
PEDAGOGILINE HARIDUS	Jah	131	91	106	98
	Ei	13	9	2	2
AINE	humanitaarained	84	58	69	64
	sotsiaalteadused	21	15	9	8
	täppisteadused	29	20	30	28
	muu	31	22	9	8
	Vastamata	0	0	1	1
KOKKU		144		108	

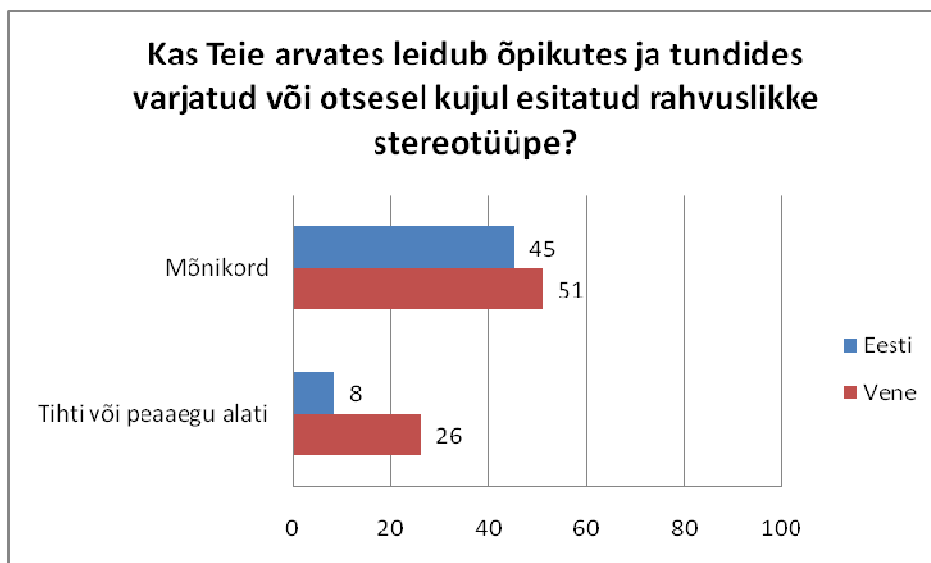
Joonis 15. Soolise võrdõiguslikkuse indeks uuringus osalenud riikide eri õppekeeltega koolides.

Joonis 16. Eri õppekeelega koolide õpilaste hinnangud ajalooõpikutele, %.

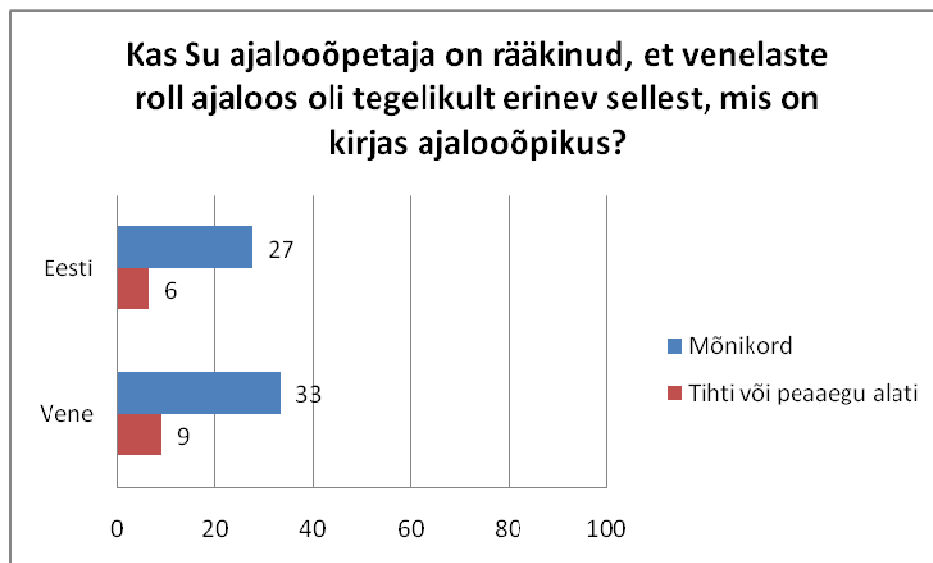

Joonis 17. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud ajalooõpikutele, %.

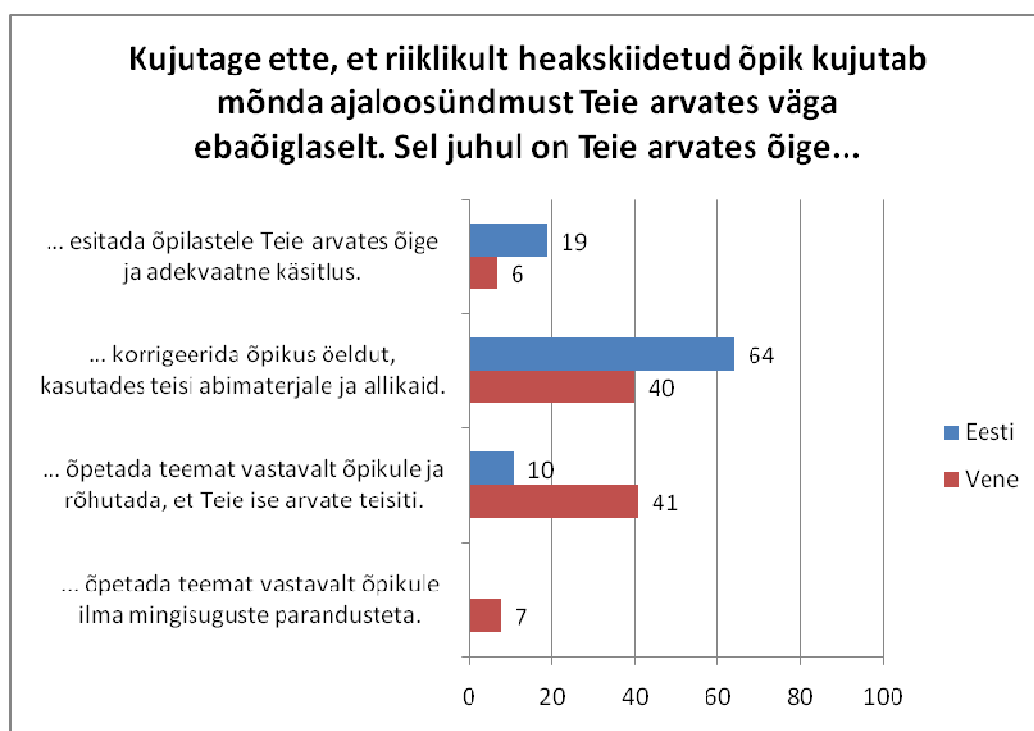

Joonis 18. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud rahvuslike stereotüüpide esinemisele, %.

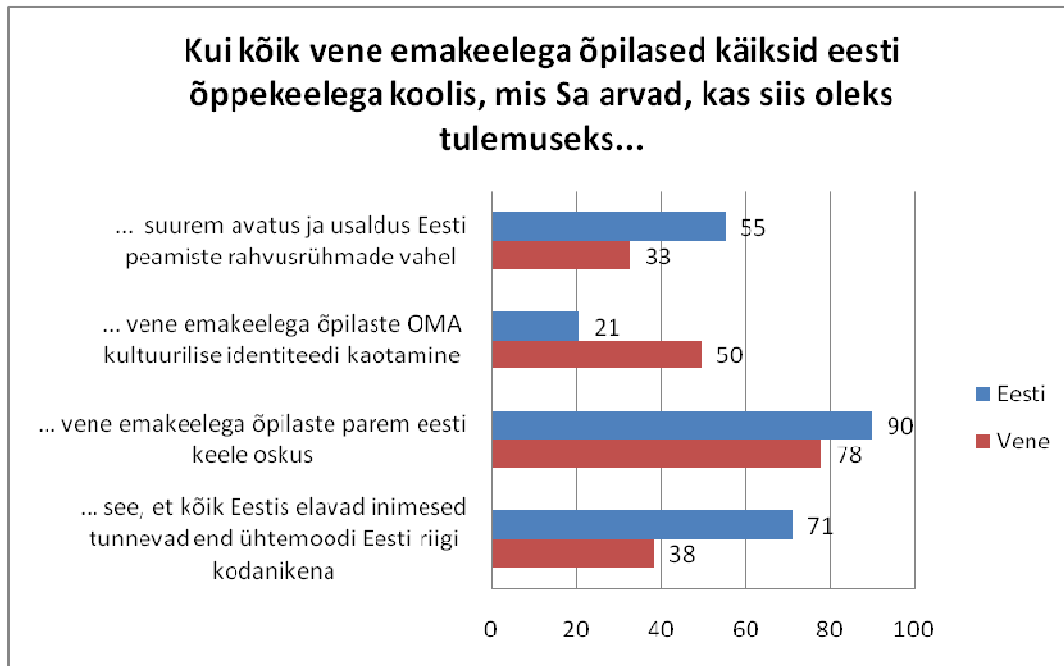

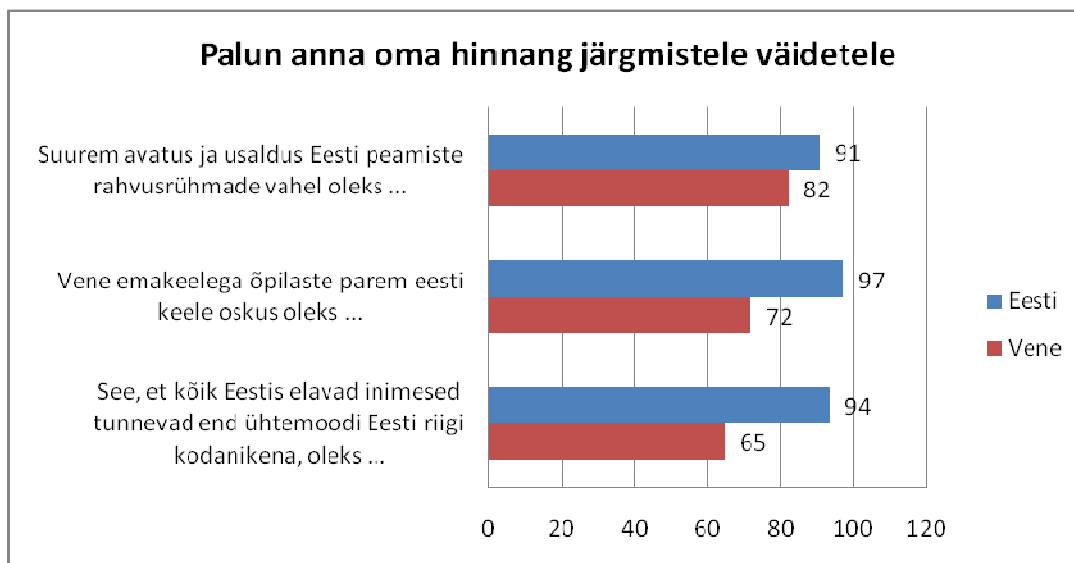
Joonis 19. Eri õppekeelega koolide õpilaste hinnangud ajalooõpikutes esitatu kohta, %.

Joonis 20. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud ebaõiglase ajaloosündmuse kujutamise osas, %.

Joonis 21. Eri õppekeelega koolide õpilaste hinnangud vene õppekeelega koolide kaotamise mõjude kohta, % nendest, kes olid esitatud väidetega nõus või väga nõus.

Joonis 22. Eri õppekeelega koolide õpetajate hinnangud rahvuste vahelise usalduse, eesti keele oskuse ning ühtse riigiidentiteedi kohta, % nendest, kes ütlesid, et nimetatud aspektid oleksid head või väga head.